

СПОРТ

«ЖІакаш СВОНна» яхача яхье дакъа
лоацаш хилар вай мехкахо

16

ТУРИЗМ

«Мехкаш довзаш
леларал доккхагІа»
яха туристий кхетаче
дІахьоргья мехка

15

СЕРДАЛО

WWW.SERDALO.RU

ГІАЛГІАЙ МЕХКА КЪАМАН ЮКЪАРА ГАЗЕТ

№31 (12758)
Маьцхали
бутт,
20 ди, 2026 шу

Газет арадувл 1923-ча шера
маьтсела бетта 1-ча дийнахьа денз

1973-ча шера
«Сердало»
газета
«Сийлен хьарак»
яха орден
еннай

ТОЛАМИЙ НОВКЪА

Къаман проекташка
Гюлла, болх
дІабахьарах
дійцар мехкарча
паччахьалкхено

5

МЕХКА КУЦ

Республикера
наькъаш тоадара
тІехьа къахьегаш ба
Минавтодоре

6

КАГИРХОЙИ ЗАМЕИ

Наьсарерча РДК
кагирхой Ди дездир

8

БЕРИЙ ВАХАР

Вай мехкарча «Бералла
наькъаш» яхача оагІон
болхлой Москве
Іомалуш хилар

9

КУЛЬТУРА

Шолжерча культуран
цІен 70 шу дизад

10

www.serdalo.ru Дзен сердало vk.com/gserdalo @gserdalo

УнахцІенон оагІонцара болх эргабаккхар

Республикера дегІа могошал тоаче моттигий
хьал тохкаш хилар вай Мехкада

2

ЛоархІаме хувцамаш

«Іарамхи» курорта
хІама тоаде
къаьстта кулгалхо
оттавергва

2

ЛоархIаме хувцамаш

«Iарамхи» курорта хIама тоаде къабстта кулгалхо оттавергва

ГIазданаькъан Ахьмад

Вай мехка кхаьчав Россэ экономиках йолча Министерствон кулгалхочун гIонча вола Назаров Сергей. Магасе дIайихьача кхетаче дийцар, «Iарамхи» курорта хIама дикка тоада-рах.

«Федеральни оагIон, Кавказ.РФ моттига лоархIаме йола из проект йоаржае гIо дарах баркал оал аз. Тахана-нара тха декхар - хIама тоа-адара наькъаш лахар, беррига болх ханнахьа чакхбакхар. Кавказ.РФ наькъий картаца да ворхI моттиге болх дIабахьар: машиний наькъаш, инженерни оагIонцара хувцамаш, ломашкара лыжашца леланикъ, цига лоа тувсаш дола

гIирсаш, массехк оагIон гIулакхех йола моттиг, мушаникъ. Проектцара болх укх шера тоабаь, гIулакхаш дIадоладе деза.

Къабстта терко еш дийцар токаца, газаца, хица дувзаденнарах. Цу оагIонцара кхоачамбоацараш меттадоа-ладар лоархIаме да курорта хIама тоадара оагIонца. Хин оагIонца белгалдаьраш: Кавказ.РФ дехар чулургда, мехкарча цу оагIонцарча цаI волча оператора технически оагIонца дувзаденнараш-ка хьожаш болх дIахьоргба, цул тIехьагIа ховргда малагIча тайпара хувцамаш хила деза, иштта цар мах а. Кхьдола балхаш дIадахьа рузкъа лоаттадергдола моттигаш а я къоастае езаш», - яздыр ший телеграм-оагIон тIа вай мехкадас Келамата-

наькъан Махьмуд-Iаьлас.

Республикан кулгалхочо тIадиллар; хIара моттигерча балха лакха терко, тIахьожам беш; деррига боагIгIача боараме дIахьош дий хьожаш; нах хилийта, аьнна. Цу берригача балхага хьажа бех-ктокхаме ваь, мехка цаI вола оператор хургва. Моттигерча экономиканна чIоагIа лоархIаме моттиг я туристически курорт «Iарамхи». Цу моттигера гIулакхаш дикка тоадаро дукхагIа туристаш тIаозаргба, кердача бизнеса никъ белларгба, иштта бахархошта болх бе моттигаш хургья. Цудухьа, вай Мехкадас белгалдечох, цу оагIонцарча министерствошк къоастае беза цигара болх боагIгIача боараме дIахьоргбола нах, бех-ктокхамечар цIераш йовзаш

хила еза тахан. Республикан Кулгалхочо, оагIув хьаллацарах, баркал аьлар Россэ экономически хьал тоадарах йолча Министерствон кулгалхочун гIонча волча Назаров Сергеина, АО «Кавказ.

РФ» кулгалхочунна Юмшанов Андреина. Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьлас белгалдечох, боагIгIача боараме кийчо яь, йоккха юкъ ялале, болх дIаболабе хьожаргба мехка.

УнахцIенон оагIонцара болх эргабаккхар

Республикера дегIа могашал тоаеча моттигий хьал тохкаш хилар вай Мехкада

ГIазданаькъан Ахьмад

Шолжа кхален Эбарга-Юрта дегIа могашал меттаоттаярах йолча моттиге ваха, цигара хьал тохкаш хилар вай мехкада Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьла, унахцIенон гIулакхех йолча Министерствон хьалха латтача Iалбаканаькъан Зарайца. Иштта Илдарха-ГIалий тIарча дарбанчен могашал меттаоттаярах долча даькъа балхага хьежар республикан кулгалхо. Цу моттигашка дегIа могашал меттайоалаш дукха нах хул, цу юкъе ба тIема операце доакъашхой, ветеранаш.

«Эбарга-Юрта унахой шоллагIча оагIонца дарба дIахьош ба. 20 сага Iобувша моттигаш я цига, таханарча ханага хьежжа кхоачам болаш болх дIабихьаб. 2022-ча шера «ДIаьха, кадай вахар» яхача къаман проекта гIолла 107 тайпара лора эшаш дола гIирсаш оттадир цига; 112, 8 млн ахча дар цу

гIулакха лаьрхIа хьакъоаста-даьр. Пхе шера 30 эзар совгIа унахой чакхбаьннаб цига, дегIа могашал меттаоттаеш. Укх тIехьарча шин шера 250 тIема моттигера ветеранаш, СВО доакъашхой, цар цIагIара нах хиннаб цига ха йоаккхаш. Физиотерапи, хоттанца дарба дар, лазеротерапи, дарбан физкультура, массаж, дегIа маьхий увттадеш дарба дар да цу чу унахошта лаьрхIа. ХIаьта СВО доакъашхошта лаьрхIа эггара толашагIа йола палаташ я къоастаь. Вай мехкадас Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьлас къамаьл дир унахошца, царна эшар, дезар фуд техкар. ХIара унахочун терко яр, цун хьалага хьежжа, ший тайпара хила дезилга белгалдир республикан Кулгалхочо», - дийцар «Сердалога» мехкадаь зарбан болх лелабераша.

Мехка массайолча кхалешкара дегIа могашал меттаоттаярах йолча моттигий хьал боагIгIача боараме тоаде, аьнна, 2022-2026-ча шерашка хьахьождаьр миллиард гаргига рузкъа да. Дарбанчешка

943 керда гIирсаш эца аьттув хилар. Масала, Илдарха-ГIалий тIара, тахан Мехкада ваха хиннача моттиге унахошца болх дIахьош лакха говзал йола лораш ба, керда дикагIа бола 27 гIирс ба лорий болх аттача боаккхаш. Дуккхача оагIонашка гIолла чакхбала, ма хетта шоай могашал меттаоттае хьажа аьттув ба наьха. Белгалде деза, из деррига бахархоша лакха мах оттабеш долга. Илдарха-ГIалий тIарча дегIа могашал меттаоттаеца даькъе тахан дукха адам тIалатт. ДIадахача шерара хьал теркалдича, цига дарба деш хиннараш 10 761 саг ва, хIаьта укх шера хьалхарча бетта цига дарба деш хиннав 4 872 унахо. Ер шу доладелча денз 95 тIема ветеран, цар цIагIара нах хиннаб цига ха йоаккхаш. Мехка унахцIенон оагIонцара гIулакхаш тоадара тIехьа лоархIаме дар вай Мехкада цу моттигашка ваха, цигара болх малагIча боараме дIахьош ба тохкаш хилар. Шолжа-Шахьарерча, Илдарха-

ГIалий тIарча моттигий балхага хьожаш; вай Мехкадас теркалдир паччахьалкхен политикаца эггара лоархIамедараш нах дарба де тIалатташ болча моттигий хьал меттадоаладар, кхоачамбоацараш юстардахар, лакха говзал йола лораш арахе-цар долга. ХIара унахочунцара къамаьл, цунга хьажар, из чакхваккхар массадола оагIонаш теркалдеш хила деза. Дарбанче унахой тIаийбеш болча наха хьалхашка латтараш лоархIаме, чIоагIа бех-ктокхаме декхараш да! Таханарча ханага хьежжа йола тренажераш, лазерни, физиотерапевтически аппараташ болх ца байташ латтийта йиш яц - из чIоагIа харцахьа да! ХIаьта болх дIахьош бола лораш тIехдика кийчо яь, лакха говзал йолаш хила беза. МоллагIча дарбанчен болх боагIгIача боараме, дика дIабодаш хилар каьхаташцарча гIулакхех, цар тIа деррига нийса хиларах, эшаш мел бола кхоачам хиларах латташ дац, керттердар - наха дарба хилар,

уж раьза хилар, цар хьал аттачаха дерзадар да.

Къабстта терко еш дийцар вай Мехкадас тIема операце ветеранашка, цар дезалашка хьажарах, цу наха лакха терко лоаттаярах. Дарба деш бола ха чакхьаллалца, царна мел эшар Iалашдеш, ма хулла цар хьал меттадоаладеш, къахьега деза мехка.

Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьлас белгалдир, Даьхен гIулакха тIема аренашка лийн-нарашкка, цар цIагIарча нахага хьажар паччахьалкхен хьалхашка латта лоархIаме декхар долга. Лорашкара, психологашкара дарба цхьаккха духьале, новкъарле йоацаш, боагIгIача боараме хила дезилга хьоахадир цо. ХIара бIухочун терко лоаттаяр, лорашка чакхвала, унахцIено меттаоттае лакхача боараме гIо дар дарбанчешка къахьегачар лоархIаме, эггара хьалхара декхар да. Цу оагIонцарча балха терко лоаттаеш ба тахан мехка.

СВО веннача виъ мехкахочун таьзеташ хилар республике

Баркинхой Мурад

Тіема операце мотти-
гашка шоай декхараш
кхоачашдеш лаьтта вай
мехкара виъ бІуха кхел-
хав, аьнна, сагота хоам
бера мехка. Тіема аре-
нашка кьонгаш боврах
гІайгІа кхаьчаца наьха
оагІув хьаллаца, цар-
гара сагото екъа баха
хилар мехкарча пач-
чахьалкхера викалаш,
Мехкадаь Администра-
цена кулгал ду Мархе-
наькъан Анзор хьал-
ха волаш. Во кхаь бе-
нарий дог тедеш, кьа-
маьл дир цар Іаьлий-
Юрта Цьхьорой Аслан-
беках, Илдарха-ГІалий
тІа Йовлой Акрматах,
Эбиташили Абибох,
МагІалбике Зайтанаь-
къан Микаилах даьхка-
ча таьзеташка.

«Тіема декхараш, Укра-
ине кхачале, дика до-
взащ вар Цьхьорой Ас-
ланбек. Эскаре артилле-
рийски взвода командир
волаш, тІаккха «миномёт-
ни даькъе» декхараш кхо-
ачашдеш хиннавар из. Саг
чувоацаш, гІетташ долча
гІирсаха даьча довнах
веннав из.

ГІалгІай мехка дукха-
ча хана денз бахаш болча
гуржий цІен тІара вар Эби-
ташили Абибо. ЦІен-
нана, зІамига бер дисад
цун.

Йовлой Акрмат шийна
лайна вахавар СВО. ЧІоагІа
тешаме, аьннача дош
долаш, гІо де кийча волаш
саг вар, яхаш, тешал ду
цунна из вовзараха.

Зайтанаькъан Микаи-
ла эскарера воаллашеь,
дІаваха лаьрхІар СВО», -
йоах «Сердалога» мехкар-
ча Паччахьалкхера бенача
хоаме.

Тіемхой гаргарча на-
хаца кьамаьл деш, СВО
доакъашхой дезалаш-
та доагІаца лаьрхІа долча
вахара оагІонцарча кар-
тайх хьоахадир тахан.
Цу каьхатага гІолла пач-
чахьалкхенгара шоаш-
та хьадоагІаш дола хІама
хьаьца, моллагІа гІулакх
чакхдаккха аттагІа хул
наха. Цул совгІа, кьонгаш
байна бисарашта вай мех-
кадаьгара Келаматанаь-
къан Махьмуд-Іаьлагара
гІо дІаделар. Бейнараш-
та Дала гешт долда, Дала
кьахетам болба!

ЖІайрахьарча дарбанче СВО доакъашхой хьал тохкаш хилар мехкара премьер-министр

ГІазданаькъан Ахьмад

ЖІайрахьа кхале дарба деш
бола тіема операце ветера-
наш болча ваха хилар, мех-
карча паччахьалкхен кул-
галхо Сластенин Владимир.
Даьхен гІулакха лаьттараш-
ка цига мишта хьож, кхоа-
чамбоацараш дий техкар цо.

«60 сага моттигаш луш
йола дегІа могашал меттаот-
таю моттиг ЖІайрахьа кхале
2024-ча шера хьайийллар.
Нийсса ах моттигаш СВО до-
акъашхошта, цар цІагІарча
наха лаьрхІа я. Дега, пеккаш-
та, нервашца лазараш дола,

дегІа маьженаш лертІа болх
беш йоаца унахой ба цига ха
йоаккхараш. ТолашагІа дола
гІирсаш оттадаь, тоаяь моттиг
я из. 2023-ча шера федераль-
ни программага гІолла 116 млн
рузкьа хьожадир цу гІулакха,
хІаьта укх шера кхы а 13,3
млн сом ахча дІатІадахийта
хувцамаш даьд. УЗИ, ЭКГ ап-
параташ, ден-бус дего бу болх
дІаязбу гІирсаш, стабилораф,
дегІа маьженашка дикагІа
болх байта эшаш йола трена-
жераш, велоэргометр, робота
хьисапера тренажер, иштта
физиотерапеца, дарбан физ-
культураца эшаш мел дола
гІирсаш да цу чу тахан», - йоах

«Сердалога» мехкарча Пачча-
хьалкхера бенача хоаме.

Сластенин Владимир па-
латашка хьожаш, лораш-
ца, иштта СВО доакъаш-
хошта цар хьал тохкаш кьа-
маьл деш чакхваьлар цига.
Лорашца дийцар цо карар-
ча хана дарбанченна фу эш,
малагІа кхоачамбоацараш
да. Цу дарбанчен керттерча,
лоархІамеча декхарех да СВО
доакъашхошта, цар гаргар-
ча наха кьаьстта лакха терко
лоаттаяр, цу наьха хьашташ
кхоачашдеш хилар. ХІара
бІухочун дегІа, иштта психи-
чески хьал теркалдеш хила
деза дарба дар.

ДІадахача шера 38 ветеран,
цар цІагІара 228 саг хиннав
цига дарба дІахьош, хІаьта
укх шерарча тІехьарча мас-
сехк бетта СВО 21 доакъашхо,
цар цІагІара 164 саг ва цига
хиннараш.

Дарбанче ЖІайрахьа
кхале уллаш хилара кьаь-
стта раьза ба унахой, хІана
аьлча цІена фо, лоаман хоза
моттигаш йолча дега хоалуш
паргІатаргІа хет. ДегІа мога-
шал меттаоттаю моттиг цига
хьаеллар лоархІаме, дукхача
наха оатто еш да, хІана аьлча
республикера арабувлаш кхе-
ста бецац цар тахан.

ЗІамагІа йолча классашка багІарашта, иштта СВО доакъашхой берашта, мах боацаш, кхача лоаттабергба ишколашка

Оздой Іийса

ХьатІадоагІаца кердача деша-
ра шера 1-4 классашкара бер-
рига дешархой, мах боацаш,
бІайхача кхачанца Іалашбаь
хургба вай ишколашка.
ДІадахача шера республике-
ра юхьанцарча классашка-
ра бераш 100%-га кхоачаш чу-
лаьцар цу гІулакхо, 152 пачча-
хьалкхен ишколашкара 33 490
бер, мах боацаш, хІама даа
аьттув болаш хилар. Кьаьстта
терко лоаттаеш ба СВО доакъ-
ашхой берашта. 5-11-ча клас-
сашка дешаш дола цар бераш
ишколе дуача хІамах ахча
тела дезаш дац. ДІадахача
шера цу беркатеча гІулакха
юье дар 1365 бер. Цул совгІа,
дегІа могашал эшаенна долча,
цІагІа хьехархой дІаухаш
дешаш долча берашта а лоат-
таду дІайха даа хІама.

«Берашта кхача лоаттаба-
ра гІулакх боагІаца боара-
ме тоадаь хила деза. 2023-
ча шера Эбарга-Юртарча,
Шолжа-Шахьарерча бераш-
та даа хІама кийчдеча мот-
тигашка из хьал мишта латт
тахка ваха хилар со. Цу хана,
121 паччахьалкхен ишколах
27-не ший даа хІама кийчдеш
моттигаш яцар, бІайха кхача
кхычяхьара хьакхухьаш бар.
Из вІалла хила йиш йолаш
хІама дац! ХІама дуа мотти-
гаш тоаеш болх дІаболабаьб
оаха тахан. ХІаьта керда иш-
колаш хьалъеча хана, юх-
хьанца проекта юкьелоа-
цаш да из. 2026-2027-ча де-
шара шера мах боацаш де-
шархошта бІайха кхача ло-
аттабе аьнна хьахьождаьр
526,5 млн сом ахча да, царна
юкьера 497,7 млн сом - феде-
ральни оагІонцара да», - язду

ший Телеграм-оагІон тІа вай
мехкадас Келаматанаькъан
Махьмуд-Іаьлас.

Республикан кулгалхо-
чо белгалдир, берашта иш-
коле дІайха даа хІама хи-
лийтар эггара хьалха цар
унахціенон, физически
хьала уйла еш хилар долга.

Цунга хьежжа чІоагІа терко
лоаттае езаш гІулакх да из.
Берашта телаш бола кхача
боагІаца боараме тоабаь
хила беца, иштта цІена, са-
нитарни хьал лертІа долаш
хила еза хІама дуаш йола,
даа хІама кийчдеш йола мот-
тигаш.

4 ДЕГІААХАР

ГІазданаькъан Ахьмад

Укх тІехьарча шерашка мехкара наькъаш тоадеш дІахьош латтар боккха болх ба. Геттара хала, во наькъаш дар республике гаьна ядача юрташка, хІаьта тахан асфальт билла уж моттигаш тоаяр бахархошта доккха совгІат хулаш хІама да. ТІехьарча пхе шера, хам бе безаш, дикка гаьнадаьннад вай цу гІулакхе. Цу балхаца дикка толам баьккхача Россе моттигашта юкье я тахан вай республика. Таханарча дийнахьа карагІдаьннарех, аьттув баьннача доккхача хувцамех дувцаргда укх йоазон тІа.

2019-ча шергара 2026-ча шерга кхаччалца дІабихьача балхах 485 километр моттигера, муниципальни оагІонцара машиний наькъаш тоадаьд мехка, иштта 107 моттига хьал меттадоаладаьд. Мехкарча Минавтодора каьхаташ тІара йоазув дац из, хІара денна фермераш, дешархой, лорий машинаш, бизнесменаш лелаш дола лоархІама наькъаш да.

МагІалбика кхале, МагІалбик-Шахьаре 158 километрага кхоачаш наькъаш тоадаьд. Керда наькъаша йоккхий юрташ шахьарца хотташ да, из кьаьстта лоархІама да наьха вахара хьал аттача даккхара тІехьа. Юртбоахаме кьахьегарий ялат ханнахьа арадаккха, маьха тІа долаш докха аьттув ба тахан.

Кьаьстта боккха болх ба республике муниципалитеташка дІахьош латтар. Наьсарен кхален моттигашка, Наьсарен-Шахьаре 138 километр совгІа керда асфальт Юбиллаб тахан. Белгалде деза, из эггара дукхагІа машинаш лелаш, адам тІалатташ моттиг йолга. Цунга хьежжа, хІара дийнахьа балха, деша, дарбанче болхачар лертІача наькъашка гІолла, тІехьа ца бусаш, ханнахьа дІакхача аьттув хилар чІоагІа терко е езаш да.

Цул совгІа, таханарча хано дІадеххача тайпара тоабай никъ хилча, хатараш а кІезигагІа хул, машинашта дуккха паргІатагІа я. Шолжа кхален моттигашка, Шолже 108 километрага кхоачаш наькъаш тоадаьд. Лоалаха дадача мехкашца вай республика хотташ дола наькъаш да цу кхаленна чудоагІараш. Мехка экономически оагІонцарча гІулакхашка диллача а, лоархІама да из, хІана аьлча тайп-тайпара хІамаш дІа-хьа кхухьаш йола йоккхий машинаш лела моттигаш я уж.

2019-ча шера 70,4% тІа латтар вай республикерча цу оагІонцарча балха боарам, хІаьта 2026-ча шера ахкан шоллагІча бетта 85,4%-га кхоачаш айделар из гІулакх. Наькъашка хинна кІоагаш, кхераме лоархІаш хинна моттигаш меттайоалаеш болх бар из. Кьаьстта терко е езаш да Юбилла никъ дика, ханахьа бохаргбоацаш хилар. Хьалха дІакхача хала хиннача гаьна ядача юрташка паргІата долча наькъашка гІолла баха аьттув ба мехкахой. Наькъаш тоадара балхах дикка толам баьккхача моттигашта юкье йиьлагІча мотти-

Эргалоний никъ

ТІехьарча пхе шера доккхий хувцамаш хиннад вай наькъашка

ге лаьтта вай республика тахан кхоалагІча моттиге эттай. Федеральни оагІонца иштта гаьнадала аьттув хилар хам баь варгвоацаш да.

ХІара шера дикагІа, чІоагІагІа да мехкара наькъаш, цунга хьежжа кхерам а кІезигагІа ба. Бизнесаца, экономически проектий балхаца чІоагІа лоархІама моттиг дІалоацаш да из.

Наьха вахара хьал меттадоладеш бола боккха болх ба из тахан, ма дарра аьлча. 2024-ча шера федеральни программан юкьебахар Горагорск - Шолжа-Шахьар (Белоглинка) яха 30 километр бола никъ. Кхаь оагІонца дІахьош хинна из болх юхьанца йиллача ханал хьалхагІа билла баьлар. Юртбоахаме кьахьегачар шоай хІама ханнахьа дІакхачийта аьттув бар, хІаьта бахархошта дуккха паргІатагІа яр кхален керттерча моттиге кхача. Лоаман моттигашка бодаш бола «Кавказ»-ГІажарий-Юрт-Оалкам-ТІаргим-Чми яха никъ иштта лоархІама ба тахан. Туризмаца дувзаденнараш тоадара тІехьа йоккха моттиг дІалоацаш дар цун хьал тоадар. ГІалай юрташка кхача хьалха санна хала, кхераме дац тахан. Цу наькъашка гІолла дукха туристаш, мехка тІалатташ бола хьаьший лел. Илдарха-ГІала – Яндаре яха никъ тоабеш бола болх юхьанца йиллача ханал хьалха чакхбаьккхар болхлоша. ХІара денна йоккхача машиний тата, дом ла ца безаш, паргІатабаьлар нах. СурхотІе-Алхасте яхача наькъа цьхан километрага кхоачача доазон тІа болх дІабахьа лаьрхІадар юхьанца, бакьда ахча кхы а хьахьожадарах, бархІ километрага кхоачаш хувцамаш хилар цига.

2025-ча шера кхо тІий тоадеш боккха болх дІабихьар республике. Кхерамзлен хьал меттадоаладарца чІоагІа лоархІама

дар из. Илдарха-ГІалий тІарча Промыслови оалача шахьаре хьадийллар цаІ, шоллагІа тІий Юкьерча Ачалкхерча Ачалкхе яхача хин лакхе хьалдир, кхоалагІа тІий - Эккажкьонгий-Юрта. Белгалде деза, кхоккха тІаьцара болх кердача технологешка гІолла, толашагІа болча кхоачамах пайда эцаш дІабихьалга. МоллагІа йола машинаш лела йиш йолаш, дукхача шерашка ца дохаш латтаргдола дика тІаьш да уж.

Паччахьалкхен моттигаша оагІув хьаллацарах, эшаш дола новкьостал лоаттадарах вІаштІехьадаьннад из деррига. «Кхераме доаца дика наькъаш» яхача кьаман проекта гІолла, 2025-ча шера денз, цун когаметта дІаэттача «Вахерерча моттигий хьал меттадоаладарах» йолча кьаман проекта гІолла дІабихьа болх ба из. Федеральни программашка, ГІалгІай мехкара машиний наькъаш тоадарах йолча республикан программага, юртарча моттигий хьал меттадоаладарах йолча паччахьалкхен программага гІолла дикка кьахьийгад мехка доккхий хувцамаш деш.

«Наькъаш тоадар яхар бахархой хьал аттачахьа даккхар да. Гаьна ядача юрташка наькъаш тоадеш, керда никъ буллаш доахкача хана, цига бахача наьха хьал духьальоттаде деза вай. Цудухьа йоккха терко еш болх ба из. Цьха проект юсаргьяц терко йоацаш, бахархош-кара кхаьча цьха дехар тохам ца беш дутаргдац. Балха юкье волча хІара сага ший декхарах бехктокхаме кхоачашдар, деррига а боагІлача боараме, лертгІа чакхдаккхар эггара лоархІамечарех да. ХІара сагший моттиге хила веза! Болх боагІлача боараме дІабихьа хилар каьхаташ тІа хила дезац, хІара денна нах дІа-хьа ухача наькъага хьежача, цун хьал тер-

калдича; гуш, кхетадеш хила деза», - белгалдир вай мехкадас Келаматанаькъан Махьмуд-Іаьлас.

Кьаьстта терко еш ва Мехкада гаьна ядача юрташта, цигара хьал аттача даккхара. Укх тІехьарча ялх шера 100 километрага кхоачаш наькъаш тоадаьд цу юрташка. ДІадахача шера цу балха лаьрхІа региона хьахьожадаь ахча 3, 1 миллиард сомага кхоачаш дар. Геттара дика, чІоагІа бола асфальт никъ Юбилларал совгІа, кхы а балхаш дІадихьар кьахьегамхоша. Наькъа оагІонашка хувцамаш деш, дикагІа йола лампаш йогІаш, наькъашта юкье кьоастам беш, «тата кІезигду» оала экранаш оттаеш, болх дІабихьар моттигашка. БоагІлача боараме куц эргадаьккха, кхераме доаца наькъаш хилар царех. Министерствай каьхаташка гуш хинна ца Іеш, наькъашка лелача наха паргІато луш, кхерамзлен хьал лорадеш хилар да эггара керттердар.

ХьалхагІа каст-каста хатараш хулаш, кхераме лоархІаш хинна моттигаш кІезигагІа я мехка. Никъ дика, кІоагаш доацаш хилча, наькъа юкье дикка гуш басарашца баь кьоастам, сийрда лампаш хилча, машинаца водар кхера везаш хилац. Гаьна ядача юрташкарча наха тахан дуккха аттагІа да дарбанче, МФЦ, шахьаре кхача. Дукхача дезалий ха, ахча кходеш болх ба ала деза цох. ЛаьрхІа гІулакхаш ма хулла сихагІа чакхдаьха, цІенах кхета йиш хиларо наха йоккха паргІато ю. Шоай кхоачам ийца базар тІа, тикаш йолча болхача фермерашта а дикка аттагІа да тахан. Гаьна ядача юрташка бахача нахаца кьамаьл деш, цар белгалдеш хІама да из тахан. МоллагІа гІулакх кхоачашде наькъа аравалар йоккха хало

еш дар царна цьхан хана, хІаьта тахан шаьра, беркате, хоза бола никъ; дега боккха тоам беш ба. Кхоачашде аьттув баьннараш кІезига деце а, дІахо кхы а де дезараш дукха да. «Магас» яхача аэропорта тІабода никъ, «Кавказ»- Илдарха-ГІала - Юкьера Ачалкхе - МагІалбик - Махьмад - ХитІе яха никъ дикка тоабеш болх чакхбаккха лерхІ мехкарча паччахьалкхено; иштта, деррига хувцаш, тоаде дезарех да Галашкара тІий. Толамга кхоачаш карагІдаьннар дизза дІачІоагІдеш, болх хургба цох, уж еррига моттигаш тоаяь яьлча.

«ДІахо кхы а де дезараш кІезига дац тахан. ХалагІа йолча, гаьнна лоаман моттигашка ядача юрташка доккхий хувцамаш деш кьахьега дезаш да вай. Кьаьстта цига дика гуш хул тоабай хІара керда никъ. Бехктокхаме, мехкарча моттигех дог лазаш, кьахьегар да лоархІама! ХІара болхло ший декхарах тІехдика кхоачашде ловш хуле, кхы а боккхагІа болча толамга кхача хала хургдац вайна», - аьлар вай мехкадас Келаматанаькъан Махьмуд-Іаьлас, тха корреспондентаца кьамаьл деш. Мехкара наькъаш меттадоаладара истори тоннаш йолча цематах, жагІах латташ дац... Ишколе дода бер сихагІа дІакхачара, фермеро хІетта хьаьккха шура сихагІа йохкара, гаьна лакхе ядача юрташкарча бахархой хьал дикка аттача хьа даккхара истори да аьлча, нийсагІа хургда цох! ХІаьта тахан хьагучох из никъ бизза, боккхача толамга кхаччалца дІабахьа лаьрхІа ба республике. Белгалде деза, цу оагІонцарча балха вай мехкадас лакха терко, тІахьожам лоаттабелга. Вай кхоанен денош паргІатагІа хулийташ, наьха дегашта тоам беш, болх хургба цох!

Токмакски кхалерча берашта лаьрхIа, 100 тIормиг бохьийтаргба вай мехкара

ГIазданаькъан Ахьмад

«Ишколе даха кийче бер» яхача боламга гIолла, Токмакски кхалерча берий дог хьоа-сташ, эшаш мел бола кхоачам чубоалла 100 портфель бохьийтаргба вай республико.

«Токмакски кхалерча берашта, ишколе долхаш кийчо е новкъостал даьд вай хьалхагIа а. Беркате Iадатхинна чIоагIденнад из тахан вай мехка. Атта йоа-цача хана дахаш да къаь-стта уж бераш, цудухьа цар дог хьастар, гIо дар чIоагIа лоархIаме да. Дешара шу дегагIозаца, гIадбахарца дIадоладергдолаш, терко е еза вай царна тахан», - белгалдир вай мехкадас Келаматанаькъан Махьмуд-ГIаьлас.

Республикан кулгалхочо хьоахадир, Токмакски кхален бахархой оагIув хьаллацар нагахьа дIахьоча боламех, проектх латташ доацилга. Цу моттигашкарча бахархой хьал аттача даккха хьожаш, тахан царна вахаре эггара чIоагIагIа эшар фуд тохкаш, новкъостал лоатта-деш ба мехка. Цу моттига-ца бувзам лоаттабар, хала долча хана могадох оагIув хьаллацар, лоархIамеча декхарех да.

Къаман проекташка гIолла, болх дIабахьарах дийцар мехкарча паччахьалкхено

Оздой Ийса

Министрий кабинета доакъашхой, тайп-тайпарча моттигашкара хьакимаш болаш, премьер-министра Сластенин Владимира кулгал деш, кхетаче хилар вай мехка. Цига дийцар къаман проекташка гIолла болх дIабахьарах. Къаь-стта терко йир кхетаче эггара хьалхарча оагIонца йоржае езаца проекташта. Цох лаьца доклад йир цига проектни оагIон кулгалхочун

гIонча волча Ваделанаькъан Галихана.

«Маьцхали бетта 17-ча денга диллача, къаман проекташта лаьрхIа мехка хьахьождаьр 5 млрд 733,8 млн сом рузкъа да. Контрактировани - 94,8%, кассови болх - 60%. Россие Минфине белгалдечох, федеральни оагIоно рузкъа лоаттадеш йолча ворхI проекташта юкьерча пхе проектацара болх российский юкьерча боарамал лакхагIа латт тахан. Дикка гаь-

набаьннаб ала йиш я «Дика, пайдане экономика» яхача къаман проектацара болх - 100%. «ДIаьха, кадай вахар» яхача проектацара болх тахан 70,3% тIа латт, «Дезал» яха проект - 63,7%, «Экологи» - 61,8%, «Вахара гIулакхаш» - 55,2%.

Цу ерригача проекташцара болх тахан российский юкьерча боарамал дикка лакхагIа латт вай мехка. «Кагирхойи бераш» яхача проекта кассови болх - 54,1%, Россие гIоллара юкьара боарам - 56,1%, - дийцар «Сер-

далога» мехкарча паччахьалкхено.

Сластенин Владимира белгалдир цу программашцара болх иштта лакхача боарам тIа хилийта безилга дIахо а, хIаьта юкьерча российский боарамга кхоачаш йоацача проектий гIулакха дикка терко, тIахьожам бе беза, аьнна, теркалдир. Министрий кабинета кулгалхочо тIадиллар болх боагIагIа боараме, юхьанца кьоастаяьча хана, чакхбакхарга хьожаш хила, аьнна.

«Баьццара уйче» яхача оагIонга гIолла, шоай дегIа могашалга хьожаш ба мехкара СВО ветеранаш

Баркинхой Мурад

Шоай унахцIенон хьала-га хьожаш, лорашка чакхбоалаш ба тахан мехкара СВО ветеранаш. БIухоша белгалдир, лораш шоашка дика хьожилга, «баьццарча уйченга» гIолла анализаш дIачуяла, чакхвала дикка аттагIа долга. «Даьхен лорарбой» яхача ганза мехкарча филиало, унахцIенон министерствон болхлоша бувзам лоаттабеш; цхьана болх дIабахьарах из гIулакх сихагIа чакхдаккха вIаштIехьадоал бIухой.

«УнахцIенон хьал дикка тохкаш, массаболча лорашка чакхваларах, сай дегIа фу эш хайра сона. «Даьхен лорарбой» яхача ганза филиала болхлоша гIо деш хиларах, дIаьха кIираш даха ца дезаш, сиха чакхвала аьт-

тув хилар са. Белгалде деза, лораш шоашта могадох терко еш, дика хьожаш хинилга», - дийцар «Сердалога» СВО ветерана Темарханаькъан Iамархана. Из гIулакх чакхдаьккха баьннача тIема операце доакъашхоша белгалдечох, тIема аренашка хинна хIара бIуха чакхвалар лоархIаме да. СВО ветерана Балхайнаькъан Мухьмада дийцачох, контузи хинначул тIехьагIа корта лазабувлаш лела дукха ха яр из; бакъда, кIаьдваларах хургда-кх, яхаш, дукха теркалдацар цо из хьал. ДегIа хьал тохкаш хьежача, невролога массехк тайпара дарба яздыр цунна. Тахан цо белгалдечох, дикка меттавенан из, корта хьалха санна лазац, наб а боагIагIа боараме ю цо.

Ханнахьа лорашта тIавахарах лазар кIоаргададале гучадаьлар,

хIаьта из чIоагIа лоархIаме да. «Даьхен лорарбой» яхача ганза мехкарча филиала болхлой, бIухошта гIо

деш, царна уллув хурга ба уж чакхбаьнна баллалца. Лорий дарба даьчул тIехьагIа, дIахо кхы а дикка

меттабоагIаргболаш, эшаш дола каьхаташ гулдеш, новкъостал ду цар ветеранашта.

Наьсарерча урамашкара лампаш хувцаш бола болх дIаболабаьб

ГIазданаькъан Ахьмад

Ара баьдъелча, шахьарерча урамашка сийрда, паргIата хилийта гIерташ; къахьегаш ба тахан Наьсарерча администраце. Цу гIулакха арабаьнна; урамашкара лампаш хувцаш, сийрдагIа, дикагIьяраш дIайохкаш; къахьегаш ба болхлой.

«Наьсар-Кертен оа-лача ураме боккха болх дIабихьаб, 32 керда лампа дIайоллаш къахьийгад цига. Кавказски оа-лача урам тIа 8 прожектор еллай, иштта къахьийгад Нохчий, Понганаькъан, МутаIаланаькъан, Базорканаькъан цIерах долча урамашка. Керда лампаш йохкарал совгIа, тишденна бIоагIий хувцаш а болх дIахьош ба шахьаре. Базорканаькъан цIи лелаеча урамера 8 бIоагIа хувца лерхI тахан», - йоах «Сердалога» Наьсарен кхален администрацера бенача хоамо.

Шахьара кхийолча кхалешка а хургда цу оагIонцара хувцамаш. Шахьарерча хьакимаша шоашта хьалхашка оттадаь лоархIае декхар да; урамашка боад къовлабелча сийрда, бахархошта паргIата хилийтар.

Яндарера наькъаш тоаде арабаьннаб болхлой

Оздой Иийса

Яндарерча наькъий хьал меттадоаладара болх хьинаре дIахьош ба мехка. Карарча хана Н.С. Хрущева, 8 Марта урамашка къахьегаш боахк болхлой. Из хоам бу «Сердалога» Наьсарен кхален администрацера.

1100 метрага кхоачаш ба меттабоалабеш латта никъ. Хьалхара балхаш чакхдаьха баьннаб цига. КIалхара кIийле шаьрьеш, бежа никъ хьалбоаккхаш баьхкаб цига, керда асфальт Iубилла мара ца безаш. Из никъ тоабе аьнна рузкъа деннар ва Яндарера бизнесмен, иштта урамерча бахархоша дакъа лаьцад цу юкъе.

Юртарча администрацеца бувзаме болаш, дIахьош болх ба из. Проектага гIолла дIахьоча балхо дикка меттадоаладергда наькъаш машинашта, иштта гIаш леларашта паргIато еш. Наькъий кхерамзлен хьал лорадеча, чIоагIа лоархIае да из.

Республикера наькъаш тоадара тIехьа, къахьегаш ба Минавтодоре

ГIазданаькъан Ахьмад

Мехкарча наькъий хьал меттадоаладара тIехьа, къахьегаш ба тахан наькъий гIулакхех йолча Министрстве. Карарча хана наькъашкара кIоагаш дIадуькъаш ба уж.

«Укх кIира ЖIайрахьа кхален моттигашка болх дIахьош баьхкар болхлой. Наькъашкара кIоагаш дIадикъарал совгIа, гонахьарча моттигашка лостам беш, наькъаш цIендеш къахьийгар цар», - йоах «Сердало-

га» бенача хоамо.

Республикерча наькъий хьал боагIача боараме хилийтар, каст-каста арабоалаш кхоачамбоацараш юстардоахаш хилар, лоархIамеча декхарех да тахан.

Наькъаш лертIа хилара тIахьожам лоаттабеш ба мехка кулгалхой.

Вахара-экономически, кхерамзлен оагIонашца керттерча декхарех да ала йиш я цох, хIана аьлча наькъаш дика, тоадаь хилча хатараш а кIезигагIа хул, дIа-хьа ухача машинашта а паргIатарIа я.

Автобусашца леларий «Мир» картаца ахча дIатела аьттув хургба

Оздой Иийса

«Мир» яхача къаман картаца ахча дIалуш хилча, тума кходе аьттув луш болам ба мехка дIахьош.

Цу гIирсо болх мишта бу хьожаш, рейд дIайихьар наькъий, машиний гIулакхех йолча министрствон болхлоша. Цу гIулакхо гучадаьхар мас-

сехк оагIонцара кхоачамбоацараш. Царна юкъе дар валидатораш лерттIа болх беш цахилар, «электропитани» цатаар, иштта цхьацца йолча терминал-лашка тарифни сетка харцахьа хьаоттабар, бувзам цахилар.

«Технически болхлой оарцагIбаха безаш хилар гIулакх. Гучадаьнна кхоачамбоацараш юстардахара тIехьа къахьегаш хилар цига. Болх беш йоаца пхи валидатор, тоаяйта, юха дIаоттайир автобусашка. Ахкан хьалхарча бетта картаца ахча дIаденнараш 107 саг вар, кIимарса бетта -

126, хIаьта укх бетта хьалхарча 16 дийнахьа - 92. Хьагучох, маьцхали бетта, ахкан шоллагIча бетта хинначул шозза лакхарIа хургда из гIулакх. Цу оагIонца дувзаденнараш лертIа хилийта гIерташ, къахьегаш ба тахан Минавтодортрансе», - йоах «Сердалога» цу моттигера бенача хоамо.

Массайолча автобусашка из гIулакх боагIача боараме хьаоттаде хьожаш хургба дIахо а. Хьаоттаяь латтача тарифах «Мир» картаца шийгара доагIар дIаденна, Iовала аьттув болаш хила веза автобусаца дIа-хьа уха-чарех хIаравар.

Наьсарерча Московски оалача урамера болх чакхбала гарга ба

ГIазданаькъан Ахьмад

Московски оалача урамера болх дикка гаьнабоалаш латт. Юхьанца лаьрхIа хиннар керда сквер хьаеллар мара дацар, бакъда шахьара да волча Оздой Руслана из болх кхы а дIашербе, аьнна, тIадиллар. Шахьарера моттигаш тоаярах йолча федеральни программага гIолла дIахьош болх ба из.

«Боккха болх ба укх моттиге цу юкъа дIабихьар. Хин турбаш хийцай, сквер тоаяьй, иштта гонахьарча доазон тIа кулг техад. Керда асфальт Iобуллаш, къахьийгад укхаза. Тиша, шоаш дуаргдар дия яьнна хин турбаш хувца езаш хиларах, болх гаьнабаьннаб. Уж ца хувцаш, асфальт Iубиллар харцахьа хургдар,

хIана аьлча юха бохабе безаргбар никъ, уж хувца эттача», - дийцар «Сердалога» Наьсарен

кхален администраце.

Болх чакхбаьккха бала боахк тахан. Гаьнаш,

кIотаргаш дIайогIаш, берашта ловза моттиг тоаеш, болх дIахьоргба тIадоагIача кIира.

Пособи хъайидеш, мехкахочо тийшаболх лелабарах дегабуам беш ба полице болхлой

ГІазданаькъан Ахмад

53 шу даьннача мехкахочунна духъала ГІулакх хъадийллад Илдарха-ГІалий тІарча СУ СК оагІон тохкамхоша. РФ УК 3-ча даькъа 159 ст. из бехке хеташ ба полице болхлой. Паччахьалкхенгара пособи е кхыдола ахча хъаэцаш, тийшаболх кхостаьбьрг лоархІ из.

«Тохкама оагІон болхлоша белгалдечох, 2020-ча шера саькура бетта бер дарах нанна доагІаш дола ахча хъаэцаш, ши бер даьд аьнна бух боаца каьхаташ юкьедахийтад цо. Цу каьхаташка ГІолла 460 эзар сом ахча хъайицад цо Іаьдалгара, ахча шийна матов дехкад», - йоах «Сердалога» мехкарча Тохкама комитето.

Россе УЭБІПК МВД болхлоша гулдаьча каьхаташка ГІолла, хъадийллар ГІулакх. Из тийшаболх кхостае цун мишта аьттув баьннаб тохкаш ба полице болхлой.

Россе байракха Денна хетаяь бІаь совгІа кхетаче хургъя вай мехка

Оздой Іийса

Россе Паччахьалкхен байракха Денна хетаяь кхетаченаш дІаяхъарах дувцаш хилар, паччахьалкхен кулгал деча Слостенин Владимира дІайихъа лоархІаме кхетаче. Миннаца хъалхалаттача Мизенаькъан Руслана хъоахадир цу цІайна хетаяьча программаца ре-

спублике дІабахъа лерхІача балхах.

«Укх бетта 17-ча денгара 22-ча денга кхаччалца йолча хана 100 гаргга кхетаче хургъя мехка. Цу юкье да концерташ, гойтамаш, кхоллама сайренаш, викторинаш, исторически сахъаташ, кагирхой боламаш, кхыдараш. Белггалара чу-

лоацам бола программаш кийчъергъя муниципалитеташка, культуран, дешара моттигашка. Къаьстга терко йир 22-ча дийнахъа дІаяхъа лерхІача керттерча кхетаченашта.

«Цъханкхетара триколор» яха болам хургба Магасе – Заьзганаькъан И. цІарах йолча проспекта тІа, российски триколора лента

доаржадергда. 500 гаргга саг хургва цу болама юкье дакъа лоацаш», - дийцар «Сердалога» мехкарча паччахьалкхено.

Россе Паччахьалкхен байракх айергъя цу дийнахъа 100 метр йолча Барта ГІала тІа, иштта 3003 метр лакха болча Маьтлоам тІа а йоаржае лерхІ цъхаькха йоккха байракх.

ЦУРе дІадахача кІира кхаьчача дехарех ахаш совгІа ЖКХ балхаца дувзаденна дар

ГІазданаькъан Ахмад

ДІадахача кІира мехкарча ЦУРе кхаьча бахархошкара дукхагІа дола дехараш ЖКХ оагІонцара дар. 138 дехар да нахагара цига кхаьчараш.

«Сердалога» ЦУРе беча хоамах, цул хъалха дахача кІирага диллача, 7%-га кхоачаш кІезигагІа да дехараш. 71 дехар да ЖКХ оагІонцарча кхоачамбоацарашца дувзаденна хиннараш. Юкьарча боарамга диллача 51% хул цох.

ШоллагІа моттиге отт мехкарча наькъашца дувзаденнараш – 21 дехар (15%), цъхаца моттигаш тоаярца дувзаденнараш – 15 (11%), тока оагІонца дувзаденнараш – 13 (9%).

Эггара дукхагІа дехараш Наьсарера кхаьчад – 73 (53%) республикерча берригача боарамга диллача. ХІара дехара боагІаца боараме тохкам бергба мехка.

2026-ча шера дІадахъа дезача хоржамашта тІахъожаш хургбараш кийчбеш болх ба мехка дІахъош

Баркинхой Мурад

Паччахьалкхен Думан, Халкъа Гуллама депутаташ хоржаш дІадахъа дезача хоржамашка тІахъожаш хургбараш кийчбеш болх ба мехкарча кагирхой цъханкхетара ЦІагІа дІаболабаь. Республикакерча Юкьарлон палатас «Юткъама кІал боаца юкьарлон мах» яхача Ассоциацие хъаллоацаш дІахъош

лоархІаме болх ба из.

Вай мехка кхаьча ва федеральни оагІонцара говзанча, юкьарлон оагІонцарча сага бокъонех йолча РФ Президента Кхела, НОМ Ассоциацие кулгалхо Брод Александр. Хоржама кампане болх бовзийташ йола доклад йийшар цо.

Къаьстга терко еш дийцар семинаре дер дайнараш

ша арадоахаш долча бух боацача къамаьлашта духъале ярах. Цу оагІонцара болх дика бовзаш волча говзанчас хъалхадаьккхар интернети оагІонашка ГІолла, иштта бахархошта юкье хоржамий болх кегабе аьнна доаржадеш дола къамаьлаш теркалде йиш йоацилга.

Брод Александра белгалдир, хъатІабоагІаца тов бетта дІадахъа дезача хоржамий

болх боагІаца боараме кийчо яь хила безилга. Кхетачен доакъашхоша дийцар дешара оагІонцарча программа ГІолла кхоачашдаьрех.

Мехкарча Юкьарлон палата хъалха латта Іамарханаькъан Лейлас хъоахадир хоржамашка тІахъожаш хургбарашца регионе боккха болх дІабиьхалга. Цу юкье да бакъдоацача хоамашта духъале яр, наха юкье уж цадаржийтар.

ДеГІа могашал эшаенна вола зІамига саг лохаш хилар Шолжа кхалера полици

ГІазданаькъан Ахьмад

ДеГІа могашал эшаенна вола 19 шу даьнна зІамига саг, хьалеа, чувигар полице. «Шолжа кхале» яхача Россе МВД оагІон болхлой бар цу гІулакха оарцагІбаьннараш.

«Сердалога» МВД беча хоамах, уж болча оарц деха енача кхалсага белгалдир, малхаваьннача дийнахьа денз, деГІа могашал эшаенна вола ший 19 шу даьнна воІ, укх бетта 15-ча дийнахьа цІагІара дІаваха, чу ца воагІа цхьа ди да, аьнна. Эггара халагІа хиннар из ше никъ хьалаха ховш, чува ховргдолаш воацилга дар.

«ГІажарий-Юрт» яхача оагІон болхлой бар из лаха арабаьннараш, Шолжа кхален моттигашка хоам бир, массанега кхайкарал дир цу гІулакхах. Из саг хьалахара полице болхлоша кхетадора малагІа моттигашка гІолла гобаккха беза. Эбарга-Юртарча паркера хьако-раваь, чувоалавир из. Даьла кьахетамца могаш-маьрша волаш, цхьаккха хьаштдоа-цача хІаман юкье нийсваланза вар из.

«Мерседес» йига хиннар шера Іаьдала болх беш хургва

Баркинхой Мурад

Наьха машин йигача 24 шу даьннача вахархочунна хьадийлла гІулакх тохкаш хилар, Илдарха-ГІалий тІарча суде. Россе УК 1-ча даькьа 166 ст.бехктокхаме озаь ва из. «Сердалога» из хоам бера мехкарча прокуратора.

Тохкама болхлоша белгалдечох, бекарга бетта 27-ча дийнахьа наькьа юстара Іооттаяь латтача «Мерседес-Бенц ML63» машина чухайнав из, ниІ кьайла цахиларах.

Машин лалла бокьо луш дола каьхаташ доацаш, из йолча даьна ховш хІама доацаш, Бурогахьа лаьллай цо из. Бакьда лаьрхІар кхоачашхиннадац. Машин йига сахьат даьлча, Пригородни кхалерча Россе ОМВД ГІИБДД болхлоша соцаваьв из.

Диззача шера Іаьдала болх беш хургва, наьха машин хакха чам болаш хиннар.

Наьсарерча РДК кагирхой Ди дездир

Оздой Гийса

Наьсарен кхален культуран ЦІагІа кагирхой Денна хетаяь «Тха цІай кьонало сийрдадоаккх» яха программа дІайихьар. Из кийчъеш кьахьийгараш

бар культуран ЦІагІа болх беш бола лакха начІал дола КІуренаькъан Іайна, Исмейланаькъан Лема, Эккажанаькъан Мадина. Кагирхошта бокьонца дола ЦІай оттаде аьттув баьлар цар цу дийнахьа.

«Тайп-тайпарча оагІонех латташ яр программа. Шоай вокальни, халхара говзал йовзийта аьттув бар кьонабарий. Иштта викторинаш, ховли-довзалеш юкьелoa-цаш; кьонабараш мел кадай ба хьожаш хилар цига», -

дийцар «Сердалога» Наьсарен кхален РДК кулгал деча Дзейтанаькъан Тамерлана.

Берригаш раьза болаш, кьонабарий дог ураоттадеш, царна боккха тоам беш, кхетаче хилар цох.

Наькьашка чІоагІа фийла долаш, лоралуш хила дезилга хьалхадаьккхар берашта Магасерча полице

Оздой Гийса

Магасерча берашца, цар даьшца-ноаношца кьамаьл деш, наькьашка лоралуш хилар чІоагІа лоархІаме долга хьалхадоаккхаш хилар полице болхлой. Бераша наькьашкара бокьонаш лораергийолаш, дІакхухьаш

болх ба из тахан ерригача шахьарашка.

«Къаьстта терко еш, дийцар ГІИБДД болхлоша наькьашка велосипедаш, самокаташ хехкаш леларех. Берашта хьалхадаьккхар, наькьа юкьегІолла дІатІехдоалача хана, тІера Іодаьнна, гІаш

даха дезилга. Ара баьдъелча; тІадувхача барзкъах, тІормигах машин лоаллаш вагІачо гаьннара зувргйолаш цхьа кьегаш хІама яллар лоархІаме да.

Ишколе баха беза ха хьаьттай берашта, цунга хьежжа, бераш наькьашка дукхагІа хургдолга кхетадеш, гетта-

ра фийла хила беза водителаш», - дийцар «Сердалога» из кхетаче дІахьош хиннараша. Машинаш лелача наькьаш тІа ловзаш дола гІулакх дита дезилгах дийцар берашка. Наькьашкара бокьонаш йовзийташ дола каьхаташ дІадийкьар царна ГІИБДД болхлоша.

Вай мехкарча «Бералла наькъаш» яхача оаглон болхлой Москве Юмалуш хилар

Баркинхой Мурад

Моттигерча болхлошта лаьрхIа йола Ерригача Россее семинар-кхетаче ший болх чакхбоаккхаш хилар селхан Москве. ШоллагIча дешара оаглон тоабан юкъе бар берий даьшца, ноаношца болх дIахьош, бувзам лотаттабеш бола къахьегамхой. Царна юкъе бар вай мехкарча «Бералла наькъаш» яхача оаглон доакъашхой Янданакъан Арсен, Гоандалой Хаджигат, Гоандалой Аьсет.

«Массехк дийнахьа боккха чулоацам бола дешара программа йовзаш хилар уж

Москве. Тоабанцарча, иштта кхыйолча сессешка дакта лоацаш, пайдане хургда аьнна хетараш дIа-хьа эцаш, дIайихьар цар ха. Тахан латтача ханага хьежжа шоай болх дIабахьарца эггара керттердараш малагIаш да кхетадир цар», - йоах «Сердалога» мехкарча Ерригача Россее «Бералла наькъаш» яхача проекта болхлоша.

Цу кхетаче хьайицараш, теркалдаьраш шоай болх дикагIа тоабе наькьадаргда царна. Берий юкъарлон оаглон моттигашка къахьегаш болча кулгалхой глончий балхаца наькьадараш, дикка пайда бергбараш теркалдир цар цига.

«Сердало» газета балха лакха мах оттабир Поленов Д.В. цIерах йолча ГРДНТ Илманхоша

Оздой Ийса

Вай мехка кхаьчача Поленов Д. В. цIерах долча Россее Пачахьалкхен кхоллама Цен фольклорно-этнографически балхах йолча тоабанца кхетаче дIахьош хилар шоатта дийнахьа, културан гIулакхех йолча Министерстве. Йоккха, лоархIаме тохкама проектага гIолла вай республикерча моттигий, гIулакхий истори тохкаш болча нахах яз деш хилар «Сердало», цар болх ма барра боаржабеш. Россее културан гIулакхех йолча Министерствос хьаллоацаш дIахьош болх ба из.

Кхетаче дакъа лоацаш бар културан гIулакхех йолча министерствон кулгалхочун глонча йола Куртой Макка, цу тоабанна хьалхаваьнна вай мехка кхаьча цихеза россий-

ски Илманхо, Уральски РАН оаглон гуманитарни тохкамах йолча института кулгалхо, профессор, исторически Илмай доктор Черных Александр, цунца цхьана болх беш бола Илманхой, республикерча къаман кхоллама Цен кулгалду Зурабанаькъан Ахмад, къаман култураца дувзаденараш лорадара тIехьа къахьегаш бола Йовлой Илез, Султиганаькъан Рамзан. «Сердало» газето хоамий оаглонца дикка гIо деш хилар белгалдир спикераша. Гаьнара кхаьчача хьаьшаша хIара дийнахьа вай мехка дIахьош хиннача балхах дийцар газето мехкахошка.

Тоабан кулгал деча Черных Александра доккха баркал аьлар газета болхлошта. Цо белгалдир, тоабан доакъашхой хIара денна хоамий оаглонга хьежаш хиннилга, шоаш дIахьоча балхах бола хоам эггара хьалха латтарашта юкъе

хиннилга. Културан гIулакхех йолча министерствон кулгалхочун глонча йолча Куртой Маккас а белгалдир «Сердало» газето дикка оагIув хьаллоацилга.

Йовлой Илеза теркалдир, газета болхлой къаман култураца, Iадаташца, истореца дув-

заденнараш доаржадара, лорадара тIехьа дикка къахьегаш хьабоагIилга. ДIахо кхы а шерагIа доаржадеш дувцалерхIа газета корреспонденташа Поленов Д. В. цIерах йолча ГРДНТ проектах, цар вай мехка кхоачашде аьттув баьннарех.

Лоаман юртарча Даьхе лораш лаьттахун берашта, деша кхухьа тIормеш делар

ГIаданакъан Ахмад

ТIема аренашка декхара ш кхоачашдеш латтацар берий оагIув хьаллацар духьа, «Цхьана кийчбергба тIормиг» яха болам ба вай мехка дIахьош. Бераш ишколе дахийта новкъостал дарах йолча цу проектага гIолла тIема аренашка де доацаш вайнача Хочубаранаькъан Назира берашта эшаш болча кхоачамах диза тIормеш ийца ваха хилар Лаьжгерча културан ЦIен кулгалхо, иштта ЖIайрахьа кхале Даьхен лорабой дезалий Комитета штаба хьалха латта Хутенаькъан Iамархан.

БIухочун берашца Сафийайца, Айшайца, Мухьаммад-Фатихьаца къамаьл даь, ишколе эшаргIолча хIамаех диза дола тIормеш дIаделар цар. Де доацаш тIема моттигашка вайнача БIухочун цIагIарча наха белгалдечох, тахан иштта оагIув хьаллацар чIоагIа лоархIаме, гIо хулаш да царна, хIана аьлча бер ишколе даха кийчдеш эца дезараш дукха хул. ХIаьта да тIавоацаш бисачар вахаре геттара хоалуш хул из. Даьхен лорабой дезалий моттигерча Комитете цу оагIонцара болх дикка дIабахьа лерхIаш ба.

Лоаман юрташка даьча Даьхе лораш арабаьнний берашта терко еш, дешара шу долалуча дийнахьа цу цIайца дог ловзаш уж хургдолаш, керда тIормеш дIадекъара болх дIахьош хургба гIо деш лелараш, хьинардара. Къаьстта цу берашта ма могга терко яр лоархIамеца декхаре да тахан.

Нах тӀаувза фусам

Шолжерча культуран цӀен 70 шу дизад

Гарчакханаькъан Сали

Укх шера нийсса 70 шу дуз, Шолжера культуран цӀа хьадича денз. Из хьаде-м 1948 шера доладаь хиннад, вай къам Сибре дигача хана, бакъда бокъонца хьалдаь даьнна, болх бе из доладеннад 1956 шера. Цу хана денз, 1999-ча шерга кхаччалца, цхьаккха тайпара цӀенхашта из тоадеш балхаш даь хиннадац.

Цу шера эггара хьалха, дуккха хӀама хувцаш, тоадаь хиннад из. ХӀаьта мехка доал де Ке-

ламатанаькъан Махьмуд-Ӏаьла хьатӀавеча, ПалгӀай пачча-хьалкхен 100 шу дизарца дувзадenna, шозлагӀа цӀенхаштта тоадир Шолжера культуран цӀа. Ала деза, Макшарипа Махьмуд-Ӏаьла ше Шолжера хиларах, къона волча хана цу культуран кхуврча тхов кӀалха гитара лакха Юмалуш хиннав, аьнна.

Духхьал пенаш мара хӀама ца дуташ, чӀоагӀа тоадир цу наькъа дувцаш дола культуран цӀа. Цига къахьегаш хиннача «Евростроймонолит» яхача гӀишлонхой фирмо кораш, налараш, тхов, кхы а дукха

хӀама хийцар ювчача моттиге. Цунна кертe латташ вар Тиймарзанаькъан Яхьый Ваха.

Шолжа кхалера къона а къаьна а дукха нах шийна тӀаозаш йола моттиг я вай ювцар. Цу чу я боккхагӀчарна а берашта а йола библиоте-каш, ашарий ишкол, 10 совгӀа бе-бе говзалаш Юмаеш йола кружокаш, цу даькъе халхара, драматически, иллиалархой, тхах ийиза хӀамаш хьаю, кхыяраш. Иштта наьха хьашташ кхоачашде вӀашагӀелла концертни тоаба я цига болх беш, Ӏадатий ишкол я. Цу ишколе дӀаязбу 8-10 классашка

дешаш бола ондаргаш, царна хьалхашка лекцеш еш этнографаша, филологаша, дин викалаша.

Культуран цӀен кулгалхо я Матенаькъан Ӏаьлий Ӏашат. 40

шу совгӀа ха цо из болх бу. Доккхача таьрахьаца, культуран цӀен 70 шу дизарца, даькъала-бувца лов цун болхлой, ерригача Шолжа кхален бахархой.

Ширача заман тешашцара кхетаче

Поленов Д.В. цӀерах йолча ГРДНТ болхлой, вай мехкара лоаман моттигаш тохкаш хилар

ГӀазданаькъан Ахьмад

Поленов Д.В. цӀерах долча Российски Паччахьалкхен къаман кхоллама ЦӀен болхлой ба, вай мехка фольклорно-этнографически болх дӀахьош. РФ культуран гӀулакхех йолча Министертвoс кхаллоацаш йолча цу проектагӀа гӀолла, къаман вахарера тхьовра хинна гӀулакхаш, Ӏадаташ довзаш хургба уж нах.

Цу лоархӀамеча тохкама балха юкъе керттера моттиг дӀалоацаш да гӀалгӀай къаман культуран, исторе тӀехьален дог долча ЖӀайрахьа кхален моттигашка кхачар. Республикерча къаман кхоллама ЦӀен болхлой ба цу тоабан хьалхабаьнна бахараш. БӀаьшерашкара денз дийна долаш, лорадеш, тӀехьенгара тӀехьенга кхоачаш хьаденар довзаргда гаьнара баьхкача хьашашта. Илман тоабан кулгал деш ва гуманитарни тохкамаш деча РАН Уральски оагӀон кулгалхо, Российски Илмай Академе доакъашхо-корреспондент, профессор, исторически Илмай доктор Черных Александр. Россe культуран оагӀонцарча моттигех йолча ЦаӀ йолча рeстра лаьрхӀа дукха хӀама гулдеш, къахьегаргда цар. Лоаман юрташка бӀаьшераш хьалха вай даьша хьалгьаь латгача,

кура бовхьаш долча гӀалай истори тохкаргда цар ЖӀайрахьа кхале. Къаман дӀаьхий дола истори, даьй Ӏадаташ цигара дӀадолалуш да.

Фольклора-этнографe тоабан карта тӀа лоархӀаме моттиг дӀалоацаш я Лохера Пхьуй яха гӀалгӀай баьха къаьнара гӀалай юрт. Султиганаькъан Рамзана хьакхеллача «ТӀехьале» яхача тӀоговзанчий Ишколе баха хилар уж. Тахан «ТӀехьале» яхача ишколан къахьегамхоша дӀахьош латтар; хам баь, мах баь варгвоацаш; лоархӀаме болх ба. Къаман истори дийндеш боахка нах ба алар харцахьа хургдац, аьнна, хет сона царех. БӀаьшераш хьалха баьхача вай даьша хьалгьаь гӀалаш, юххьанцара куц тӀадоаладеш, тоаеш боахк уж. Дерригача дунен тӀара туристаш ба тахан гӀалай тамашийна дола истори довза, кулг тохаш царга хьажа мехка тӀаухараш.

Таханарча лакха начӀал долча говзанчий аьттув баьннаб, тхьоврача хана дӀахьош хиннача балхаца уж тоае; дӀадаьннад, дицденнад аьнна хеташ хинна хӀамаш юха малхадаха. «ТӀехьале» яхача ишколе гӀалашцара болх дӀахьош кхера дикка бӀохбу цӀерца, болх бе аттагӀа хургдолаш. Тхьоврача гӀалгӀаша леладаь хӀама да из. Цхьаькха, гетгара хала

лоархӀаш йола говзал караерзаяь тӀоговзанчаша – «маркхал боацаш кхера биллар» оал цох тахан. Е баткъа оал цхьан дешаца. Белгалде деза, из чӀоагӀа лакха говзал эшаш болх болга. Из деррига хӀама тохкаш, зуви хилар мехка кхача хьаьший. Султиганаькъан Рамзана ше дийцар царна деррига, хӀара оагӀонцара болх дикка боаржабеш. Проекта балхаца лоархӀаме, йоккха моттиг дӀалоацаш хургда из.

ЖӀайрахьа кхалерча Тхьаба-Ерд оалача къаьнарча моттигага хьажа лаьрхӀа, цигахьа бийрзар Илман болх кийчбераш. БӀаьшераш хьалха хьалгьаь, тахан ерригача Россe цӀихеза моттиг я ала деза цох. ЧӀоагӀа тамашийна хеташ хьийжар хьаьший Мехка кхел къоастаеш хиннарашта лаьрхӀа цу чу оттадаьча кхерах даьча гӀандашка. ПалгӀай къаман вахаре лоархӀаме моттиг дӀалоацаш, моллагӀа хӀама къоастаду болх дӀахьош хиннай «Мехка кхел». Хьаькъалах бизза хиннача къоаноша док-

кхий хаттараш доашхаш, де дезачун соцам беш моттиг хиннай из дуккхача шерашка.

Боккхача Илман балха лаьрхӀа хӀама гулдечарна, чӀоагӀа тамашийна хеташ дар из. Цу гӀулакха истори ма дарра тахка ловш хилар уж цу дийнахьа. ХӀара денна лоаман моттигашка болх дӀахьош хургба уж. Къаьстта чӀоагӀа терко еш ба уж, къаман тхьоврача хана денз хьадахьаш долча Ӏадаташта, оамалашта. ТӀехьенгара кхоачаш, бӀаьха никъ баьхаш, лоаман юрташка дух долаш хьадоагӀа Ӏадаташ тахан дукха хӀама чулоацаш да. Дайна дӀа ца доалийташ лорадеш хьадена, тахан гӀалгӀай дезалашка дахаш дола сийдола Ӏадаташ да вай дувцараш. Иштта ашарий фольклора оагӀон терко е лаьрхӀа ба Илманхой. Тхьоврача къаьнарча шерашка вай ноаноша берашта даьха, доккха маӀан долаш хинна ага иллеш гулдергда цар.

Тахан вай къаман боккхийчаргара хеза уж иллеш дӀадалийта йиш йолаш дац,

цунга хьежжа боккха, лоархӀаме болх ба царца мехка дӀахьош латтар. Мехкарча РДНТ цу оагӀонца дикка къахьегаш болга белгалде деза, аьнна, хет сона тахан. ГӀалай юрташка баьхача вай беркатеца ноаной; деналах, хьаькъалах бизза хиннача даьй эздел, яхь, сий яхача хӀамашцара лерхӀам мишта хиннаб гучадоаккхаш да къаьнара ага иллеш, оаламаш, дувцараш. Из-м массахана лорадаьд вай къаман юкъе! Бера хана денз; дегаца, оамалашца, цӀийца чӀоагӀдеш хинна хӀамаш да уж.

Боккхача мехка бахача дуккхача наха вай къаман истори, культура, сийдола Ӏадаташ, беркате оамалаш, таханарча денга хьаькхоачаш лорадаь, тӀехьено тӀехьенга телаш дахаш дола гӀулакхаш довзийташ, шерра доаржадеш болх хургба Илман тоабан доакъашхоша лоаман юрташка дӀахьочох. Хана йӀоахалца дов йиш йоаца, лергдоаца, лар хадаргӀоаца хӀамаш да уж вайна массанена!

Барт члоагIбу мотт, хьаьша тIаэцара чам

Поленов Д.В. цIерах болча оагIонцара викалаш хьаькхачар вай мехка

ГIазданаькъан Ахьмад

Боккхача балха тIехьа кьахьа лаьрхIа ба вай республике кхача фольклорно-этнографически оагIон викалаш. Россее кьаман кхоллама ЦIен башха проект я ала деза цох. Мехка цу оагIонцарча гIулакхех йола Министер-ство я цу балха хьалха эттар.

Гуманитарни тохкамех йолча Россерча РАН академе профессор, исторически Илмай доктор вола Черных Александр ва тоабан хьалха-ваьннар. ГIажарий-Юрта кхетаче дIайихьа, эрсий оагIон хьалха латтарашца кьамаьл деш, мехка дукхача хана денз бахаш болча гIазкхий истори тохкаш хилар уж. Республикан истори члоагIа дезаденна, дукха хIама тахка чам чубенна бар хьаьший. Шолжа кхален моттигашка бахача гIазкхий Iадатех, гIулакхех дувцарашка ладувгIаш, цар вахарера оамалаш йовзаш болча кьоаноша дувцар дIаяздеш, хилар уж.

Шолжа-Шахьарерча Культуран ЦIагIа баха хилар хьаьший. ГIазкхий хора доакъашхошца кьамаьл деш, Тирка тIарча гIазкхий иллей тIехбале йовзаш, цар культураца дувзаденнарашка гIолла тохкам беш, хилар уж. Цул совгIа, тахан а вай мехка латташ дола кьаьнара гIазкхий цIенош мишта хьадаь да хьежар этнографаш. Ший тайпара белгало лаьрхIар цар деррига цIенош наькьаца оагIув болаш хиларах. Цар Iадатаца, бIаьшераш хьалха денз хьадоагIаш хIама да цIа юхьанца иштта хьадар.

ХIаьта кьаьстта лоархIаме моттиг дIалоацаш дар этнографий балха юкье гIазкхий, гIалгIай цхьан доазон тIа, лолаллаха вIаший барт, бувзам болаш, гIулакхаш дIа-хьа леладеш бахаш хилар, тхьоврача хана денз. ГIалгIашца лолаллаха бахаш хиларца дувзаденна шоай вахарера цхьаццIа истореш дийцар гIазкхаша

Илманхошта. Цар белгалдир, шоай берашта, дезалий дезалашта шаьра, цIена гIалгIай мотт ховлга, Кавказе члоагIденна латта Iадаташ лоархIаш, иштта шоай культура, истори диц ца долийтиаш шоаш хьабаьхкалга.

ГIажарий-Юртар гIазкхий дуккханеша масал эца мегаргдолаш ба ала йиш яр, цар дийцацох. Юкьера барт бохабеш, шин кьаман нах шоайла хийрабоахаш долча гIулакхех лорабала хьежаб уж. ГIалгIай кьаман лоаман гIалашка баьхарашкара хьадоладенна таханарча денга кхоачаш, лорадеш хьадена Iадаташ члоагIа эздий хеташ, кьамаьл дир Илманхоша.

Цу дерриганех дIахо дикка дувца лаьрхIа, Магасерча «Обанхой» яхача этнокафе гулбелар уж. Из моттиг лаьрхIа хержаяр, хIана аьлча кьаман истори дийндеш болча балхаца тоаяь я чура моттигаш. Бокьонца дола тхьоврача хана баьхача гIалгIай хинна кьаьнара цIа да ала йиш я цох. Вай кьаман тайп-тайпара даараш дар хьаьшашта духьалденараш. ХIара кхача чам баккха ловш хилар дерриганена мах оттабе ловш хинна хьаьший.

Белгалде деза, вай кьаман ноанал дар Кьилбаседа Кавказе этгара кьаьнагIа долга. Дуккхача хьаьшаша зийна да; кхача кера атта, буаш чаме, дегIа зе деш боацаш болга. Хьаькьалах бизза хиннача вай ноаноша, кIоарга маIан долаш, доаржадаь даараш да уж. Массаболча хьаьшашта этгара хьалхарча оагIонца духьалхьош дола дулх-хьалтIам, жуврах, хьоарах яь хьалтIамаш, иштта цIихеза бола вай берхIа истола тIа IотIаоттабича, царна лакхе кхестача Iанаро члоагIа чам чуболлийтар гаьнара кхача хьаьшашта.

Иштта истола тIа ший йизза моттиг дIалаьцар кIодарсискало. КIодарца сискал мишта яа еза, малагIа кхача

сенца товш ба дIадувцар хьаьшашка. Чаьца вай ноаноша деш хиннача тайпара, кишмишк тохаш кийчдаь мерза дуга; бIаьшерашкара денз истори долаш хьадоагIа жуврах даь хьовла; иштта хиланза даргдоаца кIолд, коартол чуелла машдаьтта тIахьекха чIаьпилг; ябакх чуелла хингалаш; сайса, кIаьда олгаш дар цига кийчдаь.

Хьаьшашта дийцар, царех хIара кхача, гIалай юрташкара денз хьадоагIаш, кIоарга истори долаш болга. БIаьшераш хьалха лоаман юрташка бахаш хиннача вай ноаноша, даьша буаш хинна из кхача; тахан а зIамигачун, воккхачун хьамсара болаш; бехкеча, лоархIамеча хьаьшашта духьалкхухьаш ба. Цу гIулакхо хьагойт, кьаьнарча хана баьха гIалгIай шоай лаьтта дIадувш, хьалкхедеш хиннача беркатах пайда эцаш баьхалга.

Меца ханаш а цудухьа хиннаяц. ГIалгIай массахана кьахьегара тIера хиннаб, шортта хIама хьалкхеде говзал енна хиннаб Дала. Цунга хьежжа истол «хьаьна», дезал биза хиннаб. ХIаьта хьаьша тIаэцар кьаман вахаре кьаьстта йоккха, лоархIаме моттиг дIалоацаш хиннилга масанена ховш да. Геттара хала

шераш долча хана а, хьаьшанна аьнна дIаоттабаь латташ кхача, из чуваккха кьаьстта цIа хиннад гIалгIай «хьаьшацIа» оалаш. Из-м тахан а лакха лоархIаш да вайна юкье. МалагIа фусам хургьа гIалгIашта юкье, бехкеча сага лаьрхIа кьаьстта кийчдаь латташ цIа доацаш?!

Хьаьша тIаэцар яхар члоагIа деза хиннад вай кьаман юкье массахана. Бера хана денз, дIаломадеш хиннад из йиIигашта, кIаьнкашта. Тайп-тайпарча даарех диза латтача истола гонахьа гулбена, кьаман культура, истори, Iадаташ, эздий оамалаш йовзийташ долча кьамаьлаш ладувгIаш, ха яьккхар Илманхоша, члоагIа раьза болаш.

Мехка кхача хьалхарча дийнахьа, культуран гIулакхех йолча министерствон хьалха латтача Лаьнанаькъан Залинайца кхетаче хилар цар. Академически Илманхоша, республикерча хьакимашца бувзаме болаш, болх дIакхяхьарах, кьаман истореца дувзаденнараш дIаяздарах дийцар кхетаче.

ГIалгIай кьаман ший тайпара йолча культурах, Iадатех федеральни оагIонца болх кийчбеш кхоачашде дезараш

белгалдир гулбеннараша. Цу юкье да лоаман моттигашка, гIалай юрташка видеош яхар; кьаман тхьоврача шерашка денз хьадоагIа Iадаташ довзарашца кьамаьл дар; деррига ма дарра кьоаношца хьатахкар.

Ерригача Россее реестра юкье хила еза лоархIаме моттигаш дукха я вай мехка. Кьаьстта терко еш дийцар цар, кьаман кьаьнарча ага иллеех, оаламех - багахбувцамах. ГIалашкара денз, ший хIама лорадеш, доаржадеш, тIехьенгара тIехьенга кхоачийташ, хьадоагIарех да гIалгIай кьам. Даьша, ноаноша леладаь беркате Iадаташ тахан а лакха лоархIам болаш да хIара дезале. БIарчча истори да цу хIамашта тIехьа латтар.

Лаьнанаькъан Залинас, хьаьшашца кьамаьл деш, белгалдир; федеральни оагIонца лорае езаца тIехьаленца дукха лоархIаме хIамаш долга. Цу оагIонцарча Илманхошца, дувцачун дух мичахьа да дерригача дуненна дIахайташ, кьахьегаргIа мехка. Россее дахача кьамий истори, культура, Iадаташ лорадара балхаца; из члоагIа лоархIаме долга белгалдир Илманхоша.

Цун вахар – б1арчча истори

Бекботанаькъан За1амий Бахъаудинах лаьца

Тарчакханаькъан Сали

Моллаг1а тайпан ц1и лелаю саг хъа а ийца, цун д1адаха вахар, даьй, овла вай тахка долалойа, вайна гучадаргда в1алла воашта цох цаховш дола, дага ца хинна х1ама. Цу тайпара нах к1езига бац вай къаман юкъе. Б1арчча роман яздилла хургда уж хъабаларца, бахарца, т1емашка а къехъегама шерашка а цар дакъа лацарца дувзаденна-раш. Царех цхъабараш дуккхача мехкашца а къамашца а бувзамаш долаш, кхыметтел бокхийча аьлий ц1ен т1ара хъабанна корадоаг1а вайна. Масала, дуккхача шерашка наха хацар Базорканаькъан Идриса нана француженка хиннилга, х1ана аьлча сов дукха ха яц цун вахарах долча йоазошта кела етта мукъа бенна. Цкъа шийга «хъанах я хъа нана?» аьнна хавтгача, журналиста Пазданаькъан Ахьмада аьлар, ший нана эрсашха я; г1орваьнна хиннача хирурга Йоахшканаькъан 1алаудина ший нана х1ире яр аьлар. Из муг1 геттара д1ашербе йиш яр, цу тайпара овлаш дола нах вай къаман юкъе дукха хиларах.

Тахан са дувца безам ба Наьсарен кхале г1орваьнна вувцаш хиннача сага тайпан ц1ерах, цун дезалах, цох шийх. Из ва Бекботанаькъан За1амий Бахъаудин. Наьсарен №2 йолча юкъерча ишколе дешаш хиннараш-та а Наьсарен кхален райОНО-ца г1улакх доаг1аш хиннараш-та а цун ц1и дика йовз, аьнна, хет сона. Из хьоахайича лоаццача хана а цунца г1улакх доаг1аш хиннар, цхъа ший тайпарча дагалоацама уйлашца к1аьда велалу. Дика саг хьоахавича мара хилац цу тайпара велакъажар. Дахкилганаькъан Шукрес, ше «Г1алг1ай тайпан ц1ераш» яха книжка язdechа хана, цу т1а белгалтъяьккхаяц из тайпан ц1и. Цкъа-дале, гаьнна-ра, ширача замангара хъайоаг1аш яц из (диълаг1а ноахал мара дац из лелаер); шозлаг1а-дале, уж Пхьуг1ой тайпан нах лоарх1аш ба. Аз лакхе ма аллара, тамашийна овла болаш саг хиннав из наьнагахъара оаг1ув хъаййцача. Из дешаш, со-се цецваьнна ваьг1ар. Из йоазув даьр вар цун з1амаг1а вола во1 Руслан. За1амий Бахъаудин (иштта я цун бокьонца йола ц1и, Борис яхар оатталла йоаккхаш ц1и хиннай) ваьв 1909 шера Мочкхий-Юрта З1амигаварга За1амий дезале. Цхьадолча йоазошка 1904 шера ваьв оалаш а нийслу, цхьадолчарца 1911 шера ваьв а яздаьд. З1амига волча хана денз, цун вахар дувзаденна хиннад ювцача юртаца а юххе уллача Буроца а. З1амигаварга пхи во1 хиннав: Мус, Дауд-молла (Поацо), За1ам, Мурца1ал, Батарбик. Т1ехъарвар з1амига волаш кхелхав. Цар юкъара ц1а хиннад кхерах детта, 19 фусам а подвалаш а йолаш, Буро т1арча Кузнецки урам т1а №22 т1ач1оаг1гъяьча коа. Буро т1арча Бабццарча Базара юххе хинна из ц1а 1аьдало д1адаьккхад цар дезалгара 1933 шера. Ала деза, из ц1а х1анз а долаш, нах бахаш да, аьнна, карарча хана цун адрес да Рамонова урам, №24. Цхъан юкъа цох пайда эцаш хиннаб хъаьшц1енах (гостиницах) санна, нах баха пай-

дана йоаца фусамаш цхъацца балхашта д1ателаш хиннай маьхах, цар чу бе-бе пхьоаллеш, тикаш, кег-мег х1ама йохка оагилгаш деш хиннад. Цудухъа Бахъаудин цу гаьнарча заман чухъа айхха дакъа лоацаш хиннав мах бара г1улакхашта а т1аьрга а юкъе. Цу тайпара г1улакх толамца леладе, деша, язде, чот тоха ховш хила везаш хиннав саг; хетаргахъа, цунна из г1улакх 1омадаьд лаьрхх1а хъехархо а оттаваь, цун даьна За1амийна санна. Из а хиннав дешарах, йоазонах кхеташ, х1ама лоарх1аш жам1а де ховш, цу ханарча г1алг1ай меттала аьлча, хъисаб (арифметика) оала 1илма довзаш хиннав из. Ший хана За1ам къахъегаш хиннав Нобела дашаца-к1алаца къахъегача завода а шахта а х1ама т1адахъача даькъа керте латташ, цул т1ехъаг1а мах барца дувзаденна г1улакхаш леладаьд. Цунга Финляндски губерне доккара-эцара г1улакхаш леладе бокъо луш йола лицензи хиннай, яхаш, дувц. Цун воша Мус Буро т1арча белггаларча купчий гильде доакъашхо хиннав, 12 эзар сом ахчан ганз йолаш. Цул совг1а, Буро-Г1алан Думан купчий оаг1онгара викал хиннав й1аьххача хана. Шоллаг1а Бахъаудина даь-воша Дауд-молла, наха сий деш, лоарх1аш 1алама саг хиннав, г1орваьннача дин викалца Арсановг1ар Дени-Шейхаца бувзамаш а долаш. Бокьонца бакъдолаш да, лакхе хьоахадаьча ц1ен цхъа чухъе Дени-Шейха лотаттаеш хиннилга, д1оаг1а цунга шийга д1а а денна.

Дени-Шейхача бола исторически хоам

Арсановг1ар Дени-Шейх ваь хиннав 1851 шера. Накъашбандий тарикъата ше хъакхелача вирда устаз хиннав из. Цун вирдах бола нах тахан бахаш ба нохчий а г1алг1ай а мехкашка. Укх шера нийсса 175 шу дуз, из вича денз. Г1алг1ай мехка; XIX б1аьшере чакхдоалаш, XX б1аьшере долалуш; шера вовзаш а лоарх1аш а хиннача шейхех хиннав Арсановг1ар Дени.Цо аьнна х1ама кхоачашхулаш, дунен къайленаш йовзаш, цо аьннар вахаре хъаотташ, саг хиннав из. Г1оазота валар хиннад цо т1аййцар. 1917 шера нохчашта а г1азкхашта а юкъера хъал геттара ира этта, боккхача къовсам т1а даьнна хиннад. Из моттиг южае ца г1ерташ, цу шин къаман юкъера къовсам кхы а ирбе г1ерташ, йоагача ц1ер т1а даьтта детташ большевикаш а хиннаб. Цу хана нохчаша вийна хиннав Тирка т1арча г1азкхий б1ун атаман Караулов Михаил Александрович. Шин къаман юкъе машар бе дагахъа, шийца дошлой а болаш, водаш хинна Дени-Шейх г1азкхаша к1ийле яь вийнав. Из д1авеллав Гехи яхача нохчий юрта, г1алг1аша «Туркий кашамаш» оалача моттиге.

Устаза никъ д1ахо д1абихъаб цун во1а Бахъаудина, г1алг1ашта юкъе Даьдий Бахъа аьле ц1и йоаккхаш ва из тахан а т1ехъа.

Эггара з1амаг1а вола цар воша Мурца1ал мах беча а Даьла духъа деча деча а г1улакхашта юкъе дакъа лоацаш хиннав дукхаг1а. Дувцацох, цига ший пар болаш бани а хиннай цар лелаеш.

За1амий массехк сурт хъаьхъаьчад вай деношка. Цхъанне т1а из ваг1а ший наьнаца Хьоашаланаькъан Пашеца, хъалхарча сесагаца К1ориганаькъан Аминатаца, воккхаг1волча во1аца 1алаудинаца. Д1ахо, Дени-Шейха хъалхадаьккха, шоллаг1а саг йоалаяьй цо. Из хиннай х1ирий къамах йола Кундухова Татархана Лизхан. Дени-Шейх цу заман чухъа Къилбаседа Кавказе, цу даькъе Х1ирий мехка а, динца дувзаденна хъехамаш деш бола болх д1ахъош хиннав. Кузнецки урам т1арча ц1арг1а в1ашаг1бетталуш, 1алама нах цигара лоаман ч1оажешка а юрташка а ухаш хиннаб ди кхайкабе. Цу балха юкъе хъинаре дакъа лоацаш хиннав Дауд-молла ше, цун дешархой: Бохтаранаькъан Кархан-молла, Шаденаькъан Товси-молла, Г1аьнтамаранаькъан Къази-молла, Элмарзанаькъан Жабраил-молла; цун доттаг1ий: Буртутанаькъан Б1ази, Тименаькъан Са1адал, кхыбараш. Х1ирий оаг1орахъара цар новкъостий болаш, оаг1ув хъаллоацаш хиннаб ц1ихезача тайпашкара бусалба наьха викалаш (алдараш): Аби-саловш, Аликовш, Дударовш, Тугановш, Фидаровш, Козыревш, Кундуховш, и. кх. д1. Цар баь болх бахъан долаш, дуккха нах цхъан Даьлах теша болабеннаб. Дени-Шейха цу новкъосташта юкъе хиннав воккхаг1а вола эскара эпсар волаш амал даь Кундухов Тухана Татархан. Из ший арг1арг1а хиннав Кундухов Алхаста Мусай веший вилий-во1.

Кундухов Алхаста Мусайх бола исторически хоам

Из х1ирий бусалба алдара дезале ваьв 1818 шера, Тагаури яхача моттиге. Шийтта шу даьннача хана, Петербурге вохийт к1аьнк, Павловски т1ема училище деша. 1836 шера из чакхтъяьккхача, амал де д1ахъожаву корнет Къаьстгача Кавказа корпусе. Цига Кундуховс сиха т1аоз шийна теркам. Из юкъеху ц1ихезача наха. Ларсера Буро т1а кхаччалца паччахъ накъаваккха а цун хаттарашта жон дала а пурам лу цунна. 1841 шера цох капитан хул. 1946 шера из Варшаве вохийт, кавказски дошлой полк в1ашаг1йолла эпсараш боалабе. Шамалца машара оаг1ув ювца оттаваь а хиннав из. 1853-1856 шерашка, Гирмера т1ом болча хана, подполковник хин-

За1амий Бахъаудин - новкъосташца

Бекботанаькъан За1амий Бахъаудин

нав цох. Цул т1ехъаг1а из хъожаву Т1ема Х1ирий а, т1аккха Т1ема Нохчий а куран кулгал де. 1860 шера, цунна лу инарал-майор яха ц1и. 1865 шера Кундухов шийна т1ехъа Кавказера 5 эзар бусалба нах болаш, Туркий мехка д1авода. Цига цох паша а дивизе инарал а хул. Кхелхав Кундухов Муса Эрзум яхача моттиге 1889 шера, д1авеллав Харманли яхача маьждига доазон т1а.

Х1ирийчен г1ибухен-малхбузен оаг1он боккхаг1а бола феодалаш хиннаб Кундуховш юкъерча б1аьшерашкара денз, ислам т1аййца б1аьш шераш хъалха денз сунниташ болаш хъабаьхкаб уж. Цул совг1а, из тайпан ц1и хиннай эггара эздийг1а лоарх1ача х1ирий 11 тайпан ц1ера юкъе. Царех итт бусалба дин чухъа хиннай, Тагаурски ч1ожера хъабаьнна а хиннаб цар викалаш, цу даькъе Кундуховш а болаш. Цар овла хъабоаг1аш хиннаб денал долча Тагагара.

Цу тайпара, За1амий ца1 мара во1 воацилга хайча, Дени-Шейха хъехар ду, шоллаг1а саг йоалае, из хиннай вай лакхе хьоахаяь Кундухов Татархана Лизхан. Йоалаю г1алг1ачо из йо1, дуккхача шерашка ираз долаш, барт болаш бах уж. Лизхана За1амийна ву кхо во1: Бахъаудин, Макшарип, Исраил; ши йо1: Тамареи Лейлаи. Хъалхаръяр хиннай Янданаькъан Мухъмад-Салега, Лейла хиннай Малсаганаькъан Йоакъапа Мухъмадага. Лизхан ше 1944 шера Сибре ца йодаш 1е йиш йолашше а, ший дезалца из 1азап оза мехкахъяьнна, берригача г1алг1ашца хала никъ ийца яхай. Эздийца нахах

хъабаьннача кхалнаха дер да Лизхана даьр, ший гаргарча а дулха ц1ех болча а нахах къаьстаяц из шийна болча аьттонна, уж баьхача Фрунзе кхы а хиннаб иштта Сибре ловш бола х1ирий кхалнах. Уж а г1алг1ашка маьре болаш хиннаб. Шоайла д1а-юха г1улакх доаг1аш хиннаб уж кхалнах, царна юкъе лоарх1аш, сий долаш хиннай Лизхан. Цигара ц1аенаяц из денал дола кхалсаг, из д1аеллай цу гаьнарча мехка. За1ам ше-м вай арадахале, хетаргахъа аьлча, 1936 шера кхелха хиннав. Из д1авеллав Мочкхий-Юрта.

Вешта аьлча, За1амий Бахъаудин (Борис) хиннав х1ирий йиший-во1, ц1ихезача тайпан Кундхова овлан т1ара хиннай цун нана.

Вай мехкахдаьхача хана, Бахъаудин а цун дезал а юххъанца Г1ибухен Казахстане кхаьча хиннаб. К1езига нах а бахаш, шийла мехкал дола моттигаш хиннай уж. Цига сомаш а баьцадаараш а т1адоалаш хиннадац, ишкол а цхъаккха тайпара дарбанче а хиннаяц цига, из бахъан долаш цигарча вахарга д1алама геттара хала хиннад. Бакъда кастта т1ем т1ара ц1авайтав Бахъаудина воша Макшарип. Массехк дош аргда вай цох лаьца. Сийлахь-боккха Даьймехка т1ом болабеннача хана, из деша ваг1аш хиннав Москверча юридически института кийчон отделене. Дукха ца говш, из д1аязвеннав Щеча Эскара муг1арашка, т1аккха т1ема училище деша эттав. Из чакхъяьккхай цо, эпсар волаш амал деш хиннав из. Ц1авеначул т1ехъаг1а, эпсар а т1ема доакъашхо а хиларах; цунна пурам

денна хиннад вахаш йола моттиг харжа. Цо лаьрхлад Фрунзе саца, цига бахаш хиннаб цар дуккха гаргара, бовза-беза нах, цу даькъе Новрбенаькьан Абукар (моттигерча спиртзавода директор), Кхоартой Жабраил (цигарча чхьагара заводда директор), иштта кхыбараш. Цар новкьостал ду Макшарипа балха отта. Шоаш хьаеш йола хлама маьхалиоаккхаш волча сага дарже балха длаэц из. Ерига цо малар лоаттаду моттигаш 36 хиннай. Белгтала ха яьлча, ший гаргара нах а цига длабеха а длабига а влаштехьадоал цун. Бахьаудина фусам-нанас (Харсенаькьан Иаде Хьавас) оалар йоах, Гибухен Казахстаенара Фрунзе кхавьча, ялсмале кхавьча санна хетар тхона. Иалаудини Израили мутт йоаккхача консервни заводе балха длаийцав, цхьан юкьа царца хиннав Бахьаудин а. Цул тлехьагIа, цхьацца бахьанаш нийсдаларах, юртбоахама машинанаш еча кьахьега длаваха везаш хул из. Цига болх беш а хул 1957 шу хьатлакхаччалца.

НГИАССР меттаоттаярах дола Амар арадоалашше а, эггара хьалха боагIарашца хьамсарча мехка боагIа Бахьаудин а цун гаргара нах а. Юхьанца уж баха ловш хиннабар Мочкхий-Юрта е Буро тIа, амма цар ценош дIалаьца бахаш бар дуккха дезалаш, вай арадаьхача хана уж моттигаш дIалаьца. Цул совгIа, Залямий Бахьаудин, хьехархой чIоагIа эшаш хиларах, керда хьаьйча Сердалон министерствос дIахьожавар Насарерча №2 йолча ишколе болх бе. Цига кьахьегаш хул из, 1975 шера ше пенсе вахалла йолча хана. Цул тлехьагIа вахав из Насарен кхален халкьа дешара даькъа бухгалтере балха, кассира дарже волаш. Керттера бухгалтер вар цу хана Аьлтий-Юрта бахача Iарчакханаькьан Аслан. Шоайла товш, дIа-юха дагабоалаш, кьахьийгар цу наха, наьсархой ишколай хьехархошта ма хулла тлехьа цу доалийташ алапи дала гIерташ, кхьидола аханцара гIо деш. Кьаьстта раьза бар цу ханара хьехархой газеташ, журналаш, методически литература эца алапена тлехьара тIалуш хиннача аханна. Карарча хана хьехархошта цу тайпара ахча луш дац.

Дукха ца вовзе а, Аьлтий-Юрта ваьха Малсаганаькьан Нурдин вувцаш хезавар сона. Нурдин дуккхача шерашка Насарен кхален ишколашка болх баь а сайранарча ишколаш кулгал даь а саг вар. ГIалгIай мотт хьехаш а хиннавар из цхьан хана, багахьувцам дукха безаш а из дIаьзбеш а вар Нурдин; цул совгIа, Насарен газета оагIонаш тIа кеп еттар цо ше дIаьздеча хIамашта. Цкьа се волча из нийсвелча (хIанз воацаш ва из: Дала кьахетам болба цох), цунга хьаттар аз Бекботанаькьан хьехархо хинна саг воззаний хьона, аьнна. Сона вIалла дага цахиннар нийсделар. Нурдина из шийна воззаш а цунца цхьацца гIулакх доагIаш хиннилга а дийцар сона.

«Бекботанаькьан Залямий Борис сона дагавоагIа, Насарерча №2 йолча ишколе гIалгIай мотт хьехаш вар из, эггара хьалха сона вовзаца хана. Цул тлехьагIа, пенсе вахача, из болх бе хьавера райОНО кассир волаш. Цига болх бир цо, наха дукха а везаш. Эхь-эздел, гIулакх чIоагIа долаш саг вар из. Беррига ишколай директораш хьаухар из волча алапи хьаэца. Царна юкье бар Насаре

цIихеза нах а. Эрселганаькьан Сулейма а воагIар, Малсаганаькьан Ювсап, Кхоартой Мухьмад, Озанаькьан Султан воагIар. Аьлтий-Юртарча ишколе а сайранарча ишколе а болх беш волаш, со а хулар из волча ваха везаш. Из сайранара ишкол хьоахайича, цига болх беш хиннача Баканаькьан ИбрахIима, Котанаькьан Саварбика, Коазой Иалихана цIераш ца яьхача Iелуц со. Царгара эздий гIулакх бIаргадайна ва со-се. Директораш хьагуллора алапи хьаэца. Цига гучавоалар эхь-эздел дар... Из доацар а гучавоалар. Хьалхавала гIерташ хулар эхь-эздел доацар. Готтига цIалг дар из, зIамига корг а доаллаш, цу чу гуллора тхо. Дерригаш уралатта дезаш хулар. Кхален юрташ-кара хьабаьхкача наьха, алапи хьа ца ийцаца, юхабахка ма безарий. Юхацабахкар духьа сабар дора цига сахьата а шин сахьата а, алапи дIаэццалца. Аз лакхе цIераш яьхараш эхь-эздел долаш а массане лоархIаш а нах бар.

Цхьан дийнахьа Залямий Бориса кховзткьа итт тума (700 сом) совлен алапи деннадар сона. Цу хана дукха ахча дар из. Кассирий шоай алапи а дацар цу заман чухьа бархI тума мара. ЦIакхавьча лаьрхIар, аз ахча. Цкьа лаьрхIар, 700 сом; совгIа хилар; цIаькха лаьрхIар юха а совгIа дар 700 сом, кхозлагIа лаьрхIача а совгIа хилар. Ой, тувлвенна хила везаш ва-кх из, дIатакха дезаргда-кх цун из, аьнна, юхавахар со из волча.

-Ахча дайнадий хьа вIалла? - аьнна, хьаттар аз.

-Даьра, дайнад, мичахьа дайнад а ма хац, - аьлар Залямий Бориса. Из аз дIаделча, чIоагIа гIадвахар из. «Дала сагIа долда хьа», - аьнна, баркал аьлар, Iалаьмате чIоагIа баркал аьлар цо сона. Цул тлехьагIа, бIаргсинош доахкаш, цу корилгах хьаарахьеже:

-Малсаганаькьанвар, хьавел укхаз,- аьле, со дIачувийхе, эггара хьалха са гIулакх де хьожар из воккха саг. Вайнахьа гIирс: галифеш йола хачи, иккаш ювхаш, бIаргсинош леладеш вар из. Мераж юхьига тIа IотIа хIана кхача аьнна доахкаш хулар уж. Цхьайолча хана: -Ахча дац. Ахча кхоачаденнад, - оалар. Тхона мотталора цо из ламаза ха этандаь, яхаш, санна. ТIаккха цу юкьегIолла оалар, из цо касткаста оалаш а дар: -Малсаганаькьанвар, хьавел хьо, лургда, даьра, хьона-м.

Ше вахаш мел яккхача хана, тхо влашагI массаза кхет, аз юхаденна хинна 700 сом хьоадора цо. Цу ахчац етт боагIар цу хана. Дикача оагIорахьара мара, цхьаккха тайпара хьоахаве йиш йоацаш саг вар из, хIана аьлча берашта чIоагIа дукха везар хьехархо. ХIаьта а бераш шоайдар доацаш Iерг мичад. Цун хиннача дешархочо Малсаганаькьан Iаьлий Хьусена (цул тлехьагIа Пятигорскера доазол арахьарча меттай институт яккхар цо) цхьа беламе хIама дувцар цох. Хьусена оалар: «Хьехархочун кулгаш мел йоаллаш ма хулий. Залямий Борис: «Дика бераш да шо, дика бераш», - яхаш, дешархошта кулгаш дIахьекхаш, класе гIолла Iочакхвоалар». Царна (берашта) иштта хийттад из, доацар а дага ма дохий царна, цхьа бахьан а белам баккха хIама корадича. Дала гешт долда цунна, дика саг вар из. Дика хьехархо лоархIаш а вар».

Вай Сибрера цIадаьхкачул тлехьагIа Насарен кхале гIалгIай

Бахьаудини Хьавай – шоай дезала юкье, бер мархIадоаллар Беслана фусам-нана я.

мотт хьехаш хинна нах кьаьстта а кьаман Iадаташ довзаш, лоархIаш, леладеш бар. Царех дукхагIбараш биц ца луш бисаб мехка истореца, цар хьийхача дешархоех боккха пайда хьабаннаб дIахорча республикан вахаре. Цу тайпарча хьехархоех вар Залямий Бахьаудин, ГIайтакханаькьан Хьусен, Лаьнаькьан Яхьья, Имагожанаькьан Заьлмаха, Овшанаькьан Израил, Малсаганаькьан Iаьла, Меданаькьан Йоакьап, Осменаькьан Яхьья, кхьыбараш. Царгара мотт Iоабеш хиннача дуккхача берех хьахиннаб йоазонхой, жураналисташ, Iилманхой, хьехархой, кхьыча говзалашца толаме болх беш хинна нах. ГIалгIай метта сий дора цар шоаш, шоай дешархой а Iоабора цун сий де.

«Юхьанцарча ишколе Аьлтий-Юрта дешаш хилар со. Цигара 4 класс якккха ваьлча, дIахо деша Насарерча №2 йолча ишколе вера. ХIанз наьна мотт, литература хьехаш вар сона Залямий Борис, - яхаш, дийцар сона журналиста, йоазонхочо Мерешканаькьан Султана. - Цена гIалгIай мотт ховш, литература довзаш, гIалгIай мел бола йоазонхой а бовзаш, саг вар из. Цхьан уроках книжка тIа IотIахьежа хIама дувца-цар цо, дагахьа ховра цунна шеддар. ГIалгIай мотт хала ба, таьрахьдош, подлежаци, сказуеми хала да. МоллагIа йола тема ше ювце а, дагахьа хьаоалар малагIа оагIув я книжка тIара хьаелла езар. Хьакхайкайора из. Йоазонхой маца баьб а, цар йоазош маца дIадоладеннад а, кхелхар маца кхелхав а, фу карагIаьннад а, цар уст-цIай малаш хиннаб а – массадола хIама хьадувцар. Наьна мотти литературеи дика ховш вар. Эздий кьонах вар, хозача гIулакхаца вар. Цена лелаш саг вар. Китель ювхайора цо, юхабилла кач болаш, чутеха кIай зиг долаш хулар из даим.

Бер улга тIа дийхача, цунна жоп дала, декхар кхоачашде ца мегача, «шиь оттаергья» аьле, бер кхерадеш оамал яцар цун. Бер дIакхетадора, цунца цхьана кердадоаккхар, доашхар дувцаш дола дош. Предложени малагIа я: хаттара, айдара, цхьалха, чоалхача – массадола хIама хьанийсдора, бер дIакхетгалца. Сона ховш, 5-8 классашка хьийхар цо. Из ишкол ше а цу хана 8 шера мара дешаш яцар. ТлехьагIа хилар цох 10 шера дешаш йола моттиг».

Цар дийцачо сона а дагайо-

хийтар вахаре нийсьенна цхьа моттиг. 80-ча шерашка дар из, цу хана со балха вар, «Сердало» газета корреспондент волаш. Шолжа-ГIалий тIара командировке вена, цхьа гIулакх нийсденна райОНО чувахар со. Уйча со латташ, хьаараваьлар ха яхано саг. БIаргсиношта тIагIолла согахьа хьа а хьежа, ший кабинете юха чувахар из. Вувцаш хеза мара, сона цIаккха бIаргавайнавацар Залямий Бахьаудин, из малав хайнадалере-м аз кьамаьл даь хурдгар цунца. Цу хана цунна, лакхе хьоаха ма дарра (тахан мо дагадоагIа) сийнача зипа галифеш йола хачи а азиатски иккаш а ювхар, бакьда китель ювхацир. ДIаьха пхьош дола кIада коч ювхар. Хетаргахьа, ара йIайха а йолаш, ахкан ха яр лаьттар. ТлехьагIа хезар сона райОНО кассиралла балха вахав Бекботанаькьан Бахьаудин, аьнна. «Харт» аьнна дагавийхар сона цигарча уйча сайна вайна хинна, цу хана малав ца хайна саг, бокьонца кассира сурт дар цун хиннар, дукха ахча лаьрхIача сагах тара вар из, когашкара кертага кхаччалца.

Боккха а мехка накьаьаьнна а дезал хиннаб Бекботанаькьан Бахьаудиней Харсенаькьан Хьавайи: пхи воли ши йоли – Руслан, Беслан, Бек-хан, Осман, Руслан, Рая, Тамара. Царна юкьера Руслани, Беслани, Османи кьаьстав, вожаш виь Бахьаудина дезалхо волаш ва карарча хана. Насархошта шерра воззаш хиннав Беслан. Бекботанаькьан Беслан аьлча, из малав кхы хатта дезаш хилацар, воззаш вар массанена. ХIаьта а цун вахарера цхьайола моттигаш дагайохийтаргья вай.

Бекботанаькьан Бесланах бола исторически хоам

Бекботанаькьан Беслан дезале шоллагIа хиннав. 1942 шера вай хиннав из. Ишкол яккхачул тлехьагIа из деша эттав Буро тIарча лорий институте. 1962 шера из чакхьаьккхача, болх бе дIаволалу, Насарерча лорий сихача гIон станце лор-терапевт волаш. Болх беш цхьа бутт баьначул тлехьагIа, цу станце кулгалхо хул цох. Тахан санна дацар цу хана хинна хьалаш. Бувзама гIулакхаш, сихача гIон транспорта дикал хIанзарчох вIалла тара яцар. ХIаьта а шоай де йиш яр деш, унахошта сиха оарцагIболхаш хиларца белга-

ла бар сихача гIон лораш. Дуккха хIама тийша дар керте латтача сагах. Беслан из болх лакхача боарам тIа а, латкьаш бола нах хургбоацаш а бе гIертар, йолча таронашка хьежжа.

1985 шера из хьожаву №1 йолча Насарен кхален дарбанчен керттерча лора гIулакха тIа. Из йола моттиг гIалгIашта дика йовзаш я, ГIалгIай мехка кьаьнагIчарех цаI я из дарбанче. ХIанз а ше хиннача Буро чу (Крепосте) я из. Керда кулгалхо тIавеча, дика эргаьлар дарбанчен болх, унахошта деш дола гIулакх, гIирсам, гIишлон хьал. Цун кьахьегама лакхара мах баьбар паччахьалкхено. Из вар РФ гIорваьнна лор, СССР унахцIенон тIехдика болхло, Насарен-Шахьара сийдола вахархо, иштта цунна еьнайар вай республикан «КарагIаьннарех» яха орден. Цо болх баь Буро чура дарбанче цун цIи лелаш я. Бахьаудина Беслан кхелхав 2022 шера бекарга бетта 7-ча дийнахьа.

Бахьаудина кхоалагIа вола воI Бек-хан ва. Цо яккххай Буро тIара Лоаман юртбоахама институт, тIаккха Кубанера юртбоахама институт. Болх беш хиннав 6 шу совгIа йолча хана, Яндарерча ГСХП кулгалхо волаш. Цул тлехьагIа Насарен кхален администраце юртбоахама даькъа кулгалхо волаш кьахьийгад. Карарча хана пенсе ваха, вахаш ва ТIой-Юрта. Бакьда ший керттерча балха говзалцара хьаьдавац Бек-хан. Цун коа-карта хоза сомий беш я, цунна мел эша молхаш лелаш, бера санна доал деш ва юртбоахама болхло хинна саг.

Эггара зIамагIа ва цу дезале Руслан. Цо дукха хIама довзийтар сона ший даьх а из хьаваьннача овлах а лаьца. Руслан Москве Iеш, бизнес лелаш ва. Цар дезале эггара воккхагIа вола кIаьнк а хиннав Руслан яхаш, бакьда из кьона волаш веннав. Цун хьама-ра а дагалоаттама а тиллай эггара зIамагIчох из цIи.

Мехкарий Раяи Тамараи шаккха лораш ба. ЦаI Насарерча берий поликлинике, вож боккхагIбарий каналал дехьа йоаллача поликлинике болх беш я.

Иштта ваьха, шийна тIехьа беркате лар, дика гIулакхаш дита дIаваха саг ва Бекботанаькьан Залямий Бахьаудин. Кхелхав Бахьаудин 1996 шера оагIой бетта 1-ча дийнахьа. Цох бола дагалоацам биц ца луш бахаш ба из воьзам, цунца болх беш, цо хьийхача наьха дегашка.

Дешара шу гаъна дац

Мишта кийчде деза ишколе дода бер?

Иарчакханаъкъан Сали

Берий салола ахка чакхдала гаргаргертда, дуккхачар салафарца цхъана пайда болаш длайихъар из ха. Дакъа лаьцар коа-карта беча балха, керда книжкаш дийшар, дладахача дешара шера шоаш даь глалаташ тетрадаш тлара хьаомадир, керда ловзараш, кинофильмаш, доттаггий байзар, тайп-тайпарча яхъашка дакъа лаьцар, иштта кхы длахо а. Хланз кердача дешара шерга кийчбала ха хьатлаотташ латт. Итт ди совгла ха мара яц дешар дладодаларах хоам беш гургал бека.

Цхьадолча берашта а цар даьшта-ноаношта а даьсса ши кулг хьаллаьца, шоаш масса-нахьа лелаьча оамалашца ишколе хьабаьхкача кхоачам ба, аьнна, хет. Из нийса дац. Бер ишколе даха лаьрххла кийчде деза. Цу гулакха ха а, дукха деце а, ахча а доаде деза. Эггара хьалха дукхагла бола дай-ноаной сагота хул барзкъа эцара. Деша додаш дола бер кийчде деза тлабувхача гирсаца. Клай коч, лаьржа хачи клянкашта; лаьржа коч, клай тлолг йиьигашта эшаш долга хов моллагла дезале-ра из бер дале а, хьал долча е хьал доацача. Цудухьа бер кхычарна юкъе «клай хьаргла» санна хургдоацаш, догийша хургдоацаш, бувхача гирсаца кийчде деза. Бакъда из эггара кергтер дош да бер деша дахарга кийчдеца гулакха юкъе оалилг дац. Цун нийса а тлех а теркалде дезаш дуккха хламаш да, гуйран хьалхара ди доаггача беса тлаьца лерхлаш болча наха. Аргла-аргла дув-царгда вай царех лаьца.

Е бер ше дена а е да-нана дена а ший ханнахьа бларча шера тайп-тайпарча Илмаех эшаш дола книжкаш хьаэца деза. Дешар доладенна-чул тлехьагла боагла цхьабараш книжкаш деха. Цу хана царна дладала книжкаш доацаш бус библиотеке-ра болхлой, хлана аьлча массанена длакхаччал хилац уж. Цун бахьан да хьалха уж длайича хинначар, леладаьчар уж доадаь е дохадаь хилар. Цкъаза ишколашка хьадахьача хана а, массанена длакхаччал хилац уж. Цудухьа уж шоай ханнахьа хьаэца деза, оолаш ма хиллара, «Тлехависачун дакъа циско диад». Дешара шу дладоладенна дикка ха яьлча, истола тла книжка доацаш ваглаш хул хийла дешархо.

- Мичад хьа книжка? - аьнна хьаьтгача, лу жоп цхьан кепара хул.

- Дац сога.

- Волле, дла а вахе, библиотеке-ра хьаэца, хланзалца фу деш лийннав хьо?

- Кхоача-деннад цу чура

книжкаш, массанена теадац.

- Хьай ханнахьа хьаийцадаларе, долаш хургвар хьо, - ца аьлча, кхы фу аргда ла цунга.

Бларчча шера иштта лелаш хул цу тайпара дешархо, книжка доацаш. Нагахьа санна цунна теадеце, цунга из деце, да-нана хьажа деза из лалашде, дийша а баьнна, из кхы дезаш доацаш, цлагла уллаш нах хул, царгара деха мегаргда, хьаштдале эца а мегаргда. Цу тайпара моттиг еце, базар тла, книжкаш дохкача тикашка хьажа а лаха а деза из цларларча боккхалчар. Иштта лийнна варг мичав из, дешара деррига шу чакхдал-лалца. Цул совгла, классерча кхыча берашта а новкъарле ю цо, царгара книжка деха-ш. Уж а ма бий деша дезаш. Лоацца аьлча, тладувхача барзкъан-на санна уйла е еза-ш дош да, бераш книжкашца ханнахьа лалашдар. Нагахьа санна цунга книжкаш ца хуле, цо е классе а е цларла а хлама юмадергдац. Цун уйла еш хила бе-за бер лалашде дезаш бола нах.

Цхьайолча хана, дешара хьалхарча дийнахьа, тетрадаш доацаш ишколе доаглаш хул бер. Уж доацаш хилча, йоазув мишта де деза цо? Хьалххе а ийца, цунна бетта, е ах шера, е шера таьал тетрадаш юоттаде деза цларла. Ши-кхо тетрадь тлорме чу делла, ювайтар нийса дац. Хлара Илмах эшаш хул уж. Цхьайолча хана нийс-лучарех да цхьан тетрада тла массехк Илмах дола йоазув деш. Дладоладеча хана тетрадь глалглай метта лаьрхла доладаьд. Кхоалаглача оаглон тла биологи я. Тетрадь юкъ-екхьача, цу тла эрсий меттах йола упражнени хул, кхы длахо а. Из иштта хургдацар, нагахьа санна кхоачам хиллал цунна тетрадаш ийцадаларе, тлормига чу ючудехкадаларе. Тетрадаш а тайп-тайпара хила деза, шув бодаш а чегилг йолаш а. Тлаккха упражнени чегилг йолча тетрада тла ергьяц бера.

- Математиках дола тетрадь меттах леладе мегаргдац. Шув бода тетрадь деций хьога? - хатта дезаш хул.

- Хланз а ийцадац сона, тхона юхерча тика тла дацар чегилг яраш мара, - оал дешархо-чо. Цудухьа белгалдоаккх аз, бера эшаш дола хлама хьалххе эца деза, хьехархо-чо телефон тохарга ца хьежаш. Цкъаза нийс-лу цу тайпара моттиг а. Телефон а те-хе, даьга-наьнага шоай бера тетрадаш эца ала дезаш. Укх тлехьарча хана, клеззига аттача даьннад из дош. Ишк-лерча буфете цу тайпарча дешархошта лаьрххла тетрадаш леладу. Доацаш хьавенавале, эца йиш я цигара. Ахча доацаш вале, хьехархо-чо а гло ду, эша тетрадь эца. Иштта хьув-за ца дезаш, аттагла да цларла хьадоаггача берега шийца хьа-

дена тетрадь а кхыбола кхоачам а хуле. Из дицде мегаргдац. Царна тлаехкаш йола беттагаргаш а хила еза дешархо-чунга, уж блехдергдоацаш а хьерчадергдоацаш а.

Хлара шера хьехархо-чо хьалхадох царна ший класс, ишкол, тайпан цли, ший цли тетрада тла ютла мишта язье еза. Из хьаомаде ца мога-ш, ши-кхо шу доаккх цар, из болх хьехархо-чо шоашта хьалхара хьабарга сатувсам леш хул дешархой. Шоаш юмабала мегаргба, цкъа а шозза а длахьийхача, шоай тетрадаш тла йоазув де, шоаш малашб длаязде. Ялхлаглача-ворхлаглача даглаш дола бер нийса ший тетрадь кийчде ховш хилац. Къаьстта члоагла глалаташ ду тайпан цли а шоай цли а длаязьеца хана. Цкъа-шозза лерттла юийиша, хьа ца юмаелга мара хлама дац из. Мекъало клалдут деррига а. Ялх-ворхл шера деша даьггача бера ший тетрада тла нийса йоазув де цахар, сога хьаьтгача, эхь да. Сона вовзача цхьан сага хоаттар:

- Миштад бераш, деший цар?

- Тайп-тайпара да, дешараш а да, цадешараш а да, - оалар аз.

- Даьра, тха юртардараш-м, ишкол яьккха дладолхаш, заявлени язье ховш хилац, - оалар цо юххера а.

Уж санна ба-кх шоай тетрадаш тла тайпан цли нийса ютлаязье цаховраш а.

Тетрадий дукхал а кхоачам боллаш хила еза. Масала, духхьал цхьан глалглай меттах, литературах цкъара дладоладе 4 тетрадь деза. Ший меттах хувцаш леладу, цаь литература-нанна эш, диьлаглар йоазон балхашта (диктанташта, сочиненешта, изложенешта) леладу. Шийга длааьннача беса лалашо е еза деша безам болча сага.

Тетрадашца санна халонаш нийслу ручкашца, кьоаламашца. Хьалхарча уро-ка

тла тлорме чу ручка боацаш, бер ишколе хьа мишта дайт цларларчар? Хьалххе эца мега-ций цунна эшаргбола ручка а кьоалам а. Эггара хьалха деша венача дийнахьа ручка бехаш ваглар хоза дий? Сога хьаьтгача, эзде-лаца дац. Цхьа-долча берашта, тетрадь, ручка хлана бац хьога, аьлча, шоай сий лохдеш санна хет. Цхьа хлама-м хов сона, ший ишкола, хьехархо-чун сий деш вола саг, дешарца чам бола дешархо уро-ка тла эша гирса-ш доацаш хьавоагларгвац. Эхь хетаргда цунна ручка е татрадь дац сога ала.

Тайп-тайпара да ишколе юмадеш дола Илмаш, царга хьежжа тайп-тайпара кхоачам хила бе-за царга, хлара уро-ка гулакх нийса а дика а дларгортдолаш. Масала, сурташ дахкара уро-ка тла хиланза даргдац альбом, кьоаламаш е басараш; физкультура уро-ка тла цлай дезде водаш санна, клай коч йийха вахача нийса хургдац, цига спортивни барзкъа эшаргда; эрсий меттах, исторех, кхыча Илмаех параграфаш йоашхаш, кхатайташ тетрадаш хул, цар аттача доаккх берий дешар. Математиках е геометрех кхы тайпара гирса-ш дезаш хул. Массарла да уж кхы а. Шоай бери лерттла дийшача бакъа хьа хетача даьша-ноаноша цу шеддолча хламандца лалашде деза из.

Къаьстта а ала лов деноргах лаьца. Вешта аьлча, дневни-ках лаьца. Массехк бутт боал цхьаволча дешархо-чунга из доацаш. Цхьаболчар из тетрадах хьадеш хул. Цох доаккхар хайра хлама дац, из ийцадар аьнна саг кьийлургвац, амма дешархо-чоа хиланза даргдоацаш да из. Диь-пхий декхар кхоачашду денорго. Цкъа-дале, дешархоша хлара дийнахьара шоай уро-каш длаязью цу тла, малаглача дийнахьа малагла книжка, малагла тетрадь дахьа деза ховргдолаш. Шозлагла-

дале, цларла болх длаязьбу цу тла. Из длаязьбераш дика дешараш мара хилац. Деша безам боацараша цларла болх длаца язбеш бут. Даьга-наьнага оал цар:

- Цларла болх беннабац тхона.

Длазбаь ца хилча, теш уж а цар яхачох. Хьехархо-чунца влашагкхетар хилча е телефон те-хе хоатт:

- Цларла болх беннабеций оаш тха бера?

Классе дешархо-чо длаязьбе безаш хинна болх, нанас телефона чуглолла длаязьбе безаш хул.

Кхоалагла-дале, денорг эш, шоай хьехархо-чун тайпан цли, ший цли, даь цли длаязье, даьнаьна теллефон длаязье, чет-вертех яьха а, бларчча шерах йоагла а оцекнаш юувттае; хлара уро-ка тла дешархо-чо баьча балхах оцекнаш увттае. Юххера а, даьца-наьнаца бувзам лоаттабе. Цхьаькха цхьа хлама а да де дезаш, да-нана хлара дийнахьа хьежа деза шоай бери малагла оцекнаш увттае. Нагахьа санна бларчча клира цу тла оцекнаш еце е цхьа-ши оцекна латте, из бери деша ца дешилга да. Цу гулакха сагота хила бе-за дай.

Деша дода бер ший ишколе-ра бокъонаш йовзаш, де йиш яр, йиш йоацар фуд ховш хила деза. Хьехархо-чун бокъо яр-йоацар дукхагла ховш хул дешархошта, шоай де дезар касткаста дицлу. Лаьрххла язьяь я дешархо-чун бокъонаш, уж хьаийилла еша йиш я итернета глолла. Телефонаш хлара цларла йолаш ма йий, цудухьа уж лаха атта хургда. Нагахьа санна бери юеше, цунна ховш хургда ишколе харцахьа лела, хьехархо-чоа урок хьае новкъарле е йиш йоацилга; урок юма ца еш деша аха бокъо йоацилга; тахан ца юмаьй урок кхоана хьаювца езилга; керда тема ювчача хана уро-ка тлара арааха йиш йоацилга; йоа-зон балхаш долча хана ишко-

ле хьа ца ухаш Ie йиш йоацил-га; дешар юкьагIдита кхыча гIулакхашта ахар нийса доа-цилга, кхы а дукха да уж-м дешархочун декхараш. Уж довзаш хуле, яхаргдац цо:

- Со угол оттаве бокъо яц шун.

- Харцахьа леле а, классера дешархо араваккха йиш яц.

Вешта аьлча, ишколера эздел, из мишта, сенца, мичахьа леладе деза ховш хила веза дешархо. Цунна из довзийта деза хьехархоша санна, даьша-ноаноша а. Иштта бера ха деза дешар чакхдаьнначул тIехьагIа де дезар фуд. Цхьадолча берашта, уж чукхувла машинаш тIехьайоагIа. ЦIагIарчар бер чудоаладе машинаца бер дахийта мегаргдац. Цхьайолча хана хулаш хIамаш да уж. Киса бокъо луш дола каьхат а доацаш, 16 шу даланза дола бер (цхьайолча хана 12-13 шу даьннараш а нийслу цу юкье) машинаца ишколера дешархо чувоалаве дохийтараш майра нах ба. Вай Дала лорадолда воча хIамах, тIехьавахар а чувоагIар а шаккхе лозавойе, доккха хатар ма дий из. Цудухьа бер ше гIаш чудаьнтача дикагIа да, цу тайпара хIама нийслу-чул. Клезига гIаш никъ баьбар аьнна кIалдусаргдац ах дийнахьа Юхайна даьгIа бер. Цунца цхьана ишколе, цIагIа Юмадаь хила деза из машинах лорадала. Светофорах пайда эца ха деза, наькьал дехьа-сехьа мичахьа дала деза а ха деза, зIамига долча хана денз, ишколе ухача бера. Сона дуккхаза дайнад, зIамагIа дола бераш наькьал дехьадаллалца хьехархоша наькьадоахаш. Из геттара нийса да, боккха никъ, вай фуннагIа дувце а, унзара ба зIамагIарна. Уж кхерабала, кегабала тарлу наькь тIа баьлча, цудухьа водителаш а фийла хила беза дешара моттигашта юехкаьча. Машинашка цIе цIогIа ухийташ, уж кхестаерех аргдар аз. Из леладерашта мел доаха сардамаш царех долхе, ялсмале-м гаьнара а бIаргаургьац царна. Во гIулакх да из цIоагIа, бераш меттел, бокхийбараш а унзарбоахаш. Психически могаш волча сага дерг а дац цу тайпара хIама. Цунгара машин лелаяра бокъонаш дIаьха еза, кхы вIалла юхалургьоацаш, могаш воацача сагагара санна.

Цхьаькха цхьа хIама а дар са даьшка-ноаношкара деха безам болаш. Гуйре догIашта тIера ха я. Цхьадола бераш хьадоагIаш а чудолхаш а, догIо тIоададеш хул. ТIаккха фу эш бера цамогаш хила? Из хургдоацаш, цунна чаьтар (зонтик) эца деза. Ужаш, сона хеташ, дарегIагIа хургда, бераш цамогаш хилча царна ийеча молхаел.

Уж бераш вай долга ховш, оамалца. эзделца хургдолаш; цар дика дешаргдолаш воашта могар де деза вай: хьехархоша а даьша-ноаноша а.

«Мехкаш довзаш леларал доккхагIа» яха туристий кхетаче дIахьоргьа мехка

Баркинхой Мурад

«Мехкаш довзаш леларал доккхагIа» яха туристий кхетаче дIаьхьа кийчо еш ба тахан мехка. Кьилба-седа Кавказа моттигаш-кара 150 саг кагирхой ба вайцига гуллургбараш. Укх бетта 20-ча денгара 23-ча денга кхаччалца, ломашта юкье уллача юрта - Бейне дIахьоргьа из. Кхетачен программо чулаьцараш дукха да, беррига болх чакхбоалача хана, Маьтлоам тIа бала безаш ба доакьашхой. Республике гуллург-

ба Нохчашкахьара, Селий мехкара, ГIаьбартой-Балкхарой мехкара, Ставрополера, Кьарший-Черсий мехкара, ХIирашкахьара викалаш. ХIаьта уж берригаш тIаэцаш болча вай мехкара 20 саг хургва цу юкье.

«Сердалога» бенача хоамах, доакьашхошта кийчъ-яь дешара программа хургъя цига. Никъ кхераме хургбоацаш теркалде дезараш довзийтаргда кьонабарашта, иштта ара хIама даар, кхача кийчбар, лозабаьрашта гIо дар, никъ хьалахар

мишта хила деза хьехаргда царна. Гобоаккхаш леларах лаьца, ара моллагIа дагадо-аца хIама нийсделча фу де деза хьехаш лекцеш ешаргъя. ЛоархIамеча хьаьшаца - мехкашка гIолла леларца РФ цIихеза волча, Россе спортсарча туризма чемпион, спорта говзанча хила-рах массанена вовзаш волча Мержой Константинаца кхетаче хургъя кьонабарий.

Шин даькьа ийикъа я программа, доакьашхой кийчонга хьежжа. Хьалхара тоаба эколого-туристически наькь тIагIолла 1300 метр

лакха бола Лаьжгера кхурк-холг болча гIоргъя; хIаьта из гIулакх дикагIа довзаш, кийчо яь бараш 3000 метр лакха болча Маьтлоам тIа баргба.

Дешара, спорта оагIонаш чулацарал совгIа, культуран оагIонца а лоархIаме болх ба ала деза цох тахан. Сайрийна, цIера гонахьа Юхайша, вIаший бовза, доттагIал тасса аьттув хургба кьонабарий. СКФО моттигашкара гулбеннарашта вай кьаман Iадаташ, дIаьхий дола истори, культура, хоза, беркате лоаме йовзаргъя.

«Ишколе даха кийчде бер» яха болам ба вай мехка дIахьош

Оздой Ийиса

«Ишколе даха кийчде бер» яха гIо деш бола болам ба, мехка дIаболабеш. Цу проектага гIолла, 5000 совгIа долча бера эшаш мел бола кхоачам чубоалла тIормигаш дIадекъаргда. Цу беркатеча гIулакха юкьегIоргда боккхача дезалера, таро во йолча цIагIара бераш, иштта дергIа могашал эшаеннараш, СВО доакьашхой дезал.

«Тухан бер ишколе даха кийчдеш, дIадодар клеизига ахча дац. Цхьадолча цIагIа из хало еце а, кхычарна низткъала хул, эшаш мел йола хIама эцаш, бер кийчде. Цунга хьежжа цIоагIа лоархIаме да, цу наха ханнахьа гIо дар, оагIув хьал-

лацар. Къаьстта терко е эш СВО доакьашхой берашта. Цар даьй тахан, Даьхен хIама лорадеш, тIема аренашка лелача хана, вай цар дезала оагIув хьаллаца, ишколе болхачарна кийчо е гIо де дезаш да. Республикерча муниципалитеташка дIа-хьа лургда портфелаш цар хIара берага дIакхоачийтаргдолаш», - язду ший телеграм-оагIон тIа вай мехкадас Келаматанакъан Махьмуд-Iаьлас. Мехкарча моллагIа сага даькьа лаца йиш я цу болама юкье.

Тухан вайна юкье дукха ба ишколе додача бера дог хьаста, из гIаддига ловш бола нах. МоллагIа тайпара гIо дар лоархIаме да - тетрадаш, кьоаламаш, портфель е кхыйола шийна бакъ-

ахьа хета хIама ийца, цу болама юкьебаха аьттув ба бахархой. Догьийшача, таро во

йолча, дергIа могашал эшаен-нача бера дог хьастар боккха маьл хургболаш хIама да.

Наьсарен кхален наькъашка 43 кхоачамбоацар теркалдир полице болхлоша

Г'азданаькъан Ахьмад

Наьсарен кхален наькъашка бокьонаш телхаш дола 43 кхоачамбоацар теркалдир рейд д'аяхь арабаьннача полице болхлоша. Бурок'алхен юхерча федеральни наькъ т'а хилар из рейд.

Россе вай мехкарча МВД оаг'он болхлоша «Сердалога» баьча хоамах, республикан чухьарча г'улакхех йолча Министертвон кулгалхо, полице инарал-майор волча Котов Владимира т'адилла д'ахьош бар из болх.

Белгалде деза, наькъашкара хьал меттадоаладара т'ехьа, из болх мехка ханнахьа боаржабеш болга - к'ира шозза.

Машиний кораш геттара баьддерзадаь лела 11 саг бектокхаме эзар цу дийнахьа, 10 сага г'од техар кхерамзлен т'ехкар д'ацадехкарах; иштта, каьхаташ доацаш, машина т'а хайна 6 саг гучаваькхар. Иаьдала моттиге Ючуйоалайир полице болхлоша 7 машин.

ОБЪЯВЛЕНИЯ

Утеранный аттестат серии АА №0002805, выданный СОШ №17 с.п. Верхние Ачалуки в 2007 г. на имя Булгучевой Хади Магомедовны, считать недействительным.

Утеранный диплом серии СБ №2780026, выданный ИНК им. А.И. Тутаевой г. Назрани в 2001 г. на имя Арчаковой Луизы Алихановны, считать недействительным.

Утеранный аттестат №009399169, выданный СОШ №2 с.п. Экажево в 2023 г. на имя Угурчиева Магомеда Ибрагимовича, считать недействительным.

Утеранный диплом №1106040017467, выданный ГБПОУ ИПК им. Ю.И.Арапиева г. Назрани в 2025 г. на имя Гелисханова Саида Мухамедовича, считать недействительным.

Утеранный аттестат серии №0060400008137, выданный СОШ №1 г. Назрани в 2025 г. на имя Халухоева Али Михайловича, считать недействительным.

Утеранный аттестат №0806202, выданный ГБОУ СОШ с.п. Аршты в 1996 г. на имя Хациева Рустама Курейшовича, считать недействительным.

Утеранный аттестат о неполном среднем образовании, выданный СОШ №9 г. Назрани в 2006 г. на имя Мужахоевой Ашат Гирихановны, считать недействительным.

Утеранный аттестат, выданный СОШ №3 с.п. Кантышево в 2007 г. на имя Мужахоевой Ашат Гирихановны, считать недействительным.

Утеранный аттестат, выданный СОШ №3 г. Назрани в 2022 г. на имя Могушковой Ясины Тимуровны, считать недействительным.

«Ж'акаш СВОнна» яхача яхье дакъа лоацаш хилар вай мехкахо

Баркинхой Мурад

Моттигерча ловзаре «дошув» даьккха Бекмарзанаькъан Мухьмад Еригача Россе ж'акай яхьашка вай республика д'айовзийташ хилар. СВО ветеранашта юкьера из яхь Лохерча Тагиле д'ахьош яр. Мехка 89 моттигера 106 доакъашхо вар цига гулвенараш. «Сердалога» баьча хоамах, СВО доакъашхой ж'акай яхь пхе б'алах латташ хилар.

К'ай-йаьржа ч'егилгаш йолча улгашта гонахьа хайшараш дикка уйла е езаш хилар цу дийнахьа. Россе тайп-тайпарча

миингашкара гулбенна т'ема аренашка Даьхен х'лама лорадеш лаьттараш, в'аший бовзаш, доттаг'ал тоссаш, юкьарча декхарех дувцаш, моттиг хилар цох. Т'ема доттаг'ал яхача дешо в'ашкаэзар уж берригаш цхьан доазон т'а.

СВО б'ухошта юкье из яхь д'аяхьа дагадехар вар гроссмейстер, ж'лакх йолча дунен яхьашка массехказа чемпион хинна Карякин Сергей. Кьаман программа г'олла из яхь д'аяхьа г'ло дир «Ца' йола Росси» яхача парте доакъашхоша, «Даьхен лорабой» яхача Паччахьалкхен ганзо. Берригача доакъашхой дог ураоттадеш моттиг хилар цох.

Т'ехкар хьалувцаш латача яхьашка, дунен вице-чемпион хилар вай мехкарча спортсменах Пхьилекьонгий Султанах

Оздой Гийса

Таджикистана столице укх деношка д'айихьача гуштингирех йолча дунен чемпионате, дото майдилг йоаккхаш, белгалваьлар вай спортсмен Пхьилекьонгий Султан. 65 кг дозал долча спортсменашта юкье низ гойтар вай мехкахо. Цу йоккхача яхье дакъа лоацаш вар дунен 70 мехкара 200 гаргга спортсмен. Из хоам «Сердалога» бера моттигерча Минспортера.

Палг'ай спортсмена цу лоарх'амеча яхье дикка аьт-ув баьлар ала йиш йолаш да тахан. Душанбе д'ахьоча яхьашта хьакьоастадаь хинна ахча 400 эзар доллар дар, хьалхарча моттига - 20 эзар доллар, борза майдилг яккхачун - 5 эзар доллар, х'аьта Пхьилекьонгий Султана дото майдилг яккхарах 10 эзар доллар ахча хьаййар.

Белгалде деза, вай спортсмен дикка кийчо яь хиннилга, цунга хьежжа толамга кхачар а хилар. Пхьилекьонгий-Юртарча Берий - кагирхой спортивни ишколе кийчо еш

хул из, Султиганаькъан Мухьмад тренер волаш. Дунен йоккхача яхьашка котало яккхараца даькьалавуц тахан спортсмен, иштта цун тренер.

